

Emmi Åkerblom

LAPSEN OSALLISUUS LAPSIPERHEIDEN PALVELUISSA
Kirjallisuuskatsaus

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityön tutkinto-ohjelma/Avoin yliopisto
Kandidaatin tutkielma
Tammikuu 2024

TIIVISTELMÄ

Emmi Åkerblom: Lapsen osallisuus lapsiperheiden palveluissa – Kirjallisuuskatsaus

Kandidaatin tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityön tutkinto-ohjelma/Avoin yliopisto

Tammikuu 2024

Tutkielma tarkastelee lapsen osallisuutta ja sen toteutumista lapsiperheiden palveluissa, erityisesti lastensuojelussa. Integratiivisena kirjallisuuskatsauksena toteutettu tutkielma kuvaa lapsen osallisuutta estäviä tekijöitä sekä osallisuutta edistäviä ja tukevia asioita. Aineistona on 11 kansainvälistä, vertaisarvioitua tutkimusartikkelia. Tutkielma tiivistää yhteen aineiston olennaisimmat asiat lapsen osallisuuteen vaikuttavista tekijöistä yksilön ja yhteisön sekä yhteiskunnallisella tasolla.

Tutkielman teoriaosuudessa avataan monimutkaista osallisuuden käsitettä, josta ei ole käytettävissä selkeää ja yksiselitteistä määritelmää. Käsitettä ja sen merkitystä kuvataan kuitenkin kansainvälisissä ohjeissa, kuten YK:n Lasten oikeuksien sopimuksissa sekä eri maiden lainsäädännössä, joista kerrotaan tarkemmin tutkielman teoriaosuudessa. Lisäksi esitellään lapsen osallisuudesta käytettyjä teoreettisia malleja sekä kerrotaan lapsiperheiden palveluista suomalaisessa palvelujärjestelmässä.

Aineiston analyysissä on hyödynnetty sisällönanalyysia, jonka avulla on tarkasteltu ja tiivistetty jo olemassa olevaa tutkimustietoa löytäen siitä yhtäläisyyksiä ja erilaisia näkökulmia. Lapsen osallisuus näyttäytyy tuloksissa monitahoisena ilmiönä, johon kiinnitetään yhä enemmän huomiota nyt 2020-luvulla. Vaikka lapset nähdään usein aktiivisina toimijoina ja osallisina omaa elämäänsä koskevissa asioissa, saattavat esimerkiksi yksittäisen työntekijän taidot ja asenteet, organisaation työ-
kulttuuri ja resurssit sekä yhteiskunnalliset tekijät, kuten vallitseva lapsikuva, haastaa osallisuuden toteutumista käytännössä. Perinteinen vastakkainasettelu lapsen suojelun ja oikeuksien välillä näkyi useissa tutkimuksissa, vaikka näiden kahden diskurssin olisi suotavaa toteutua yhtä aikaa - eikä toisensa poissulkien. Lapsen osallisuudella voidaan nähdä merkittäviä hyötyjä lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen tukemisessa, joten lapsen äänen aito kuuleminen ja osallisuuden mahdollistaminen tulisi olla jokaisen ammattilaisen työn keskiössä.

Avainsanat: lapsi, osallisuus, lapsiperheiden palvelut, sosiaalityö

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

SISÄLLYS

SISÄLLYS	1
TAULUKKOLUETTELO	2
1 JOHDANTO	3
2 LAPSEN OSALLISUUS TUTKIMUKSEN KOHTEENA	5
3 LAPSIPERHEIDEN PALVELUT JA NIITÄ SÄÄTELEVÄÄ JURIDIKKAA	7
4 TUTKIELMAN TOTEUTUS	9
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	9
4.2 Tutkimusmenetelmänä kirjallisuuskatsaus	10
4.3 Tiedonhaku, aineiston keruu ja kriteerit	11
4.4 Aineiston analyysi	18
5 LAPSEN OSALLISUUS YKSILÖTASOLLA	20
6 LAPSEN OSALLISUUS YHTEISÖN JA YHTEISKUNNAN TASOILLA.....	24
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	28
LÄHTEET.....	32

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Tutkielman aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit.....	13
Taulukko 2. Tutkielman aineisto.....	14

1 JOHDANTO

Lapsiperheitä tukevien palveluiden avulla pyritään erityisesti lapsen hyvinvoinnin sekä suotuisan kasvun ja kehityksen edistämiseen. Palveluiden järjestämisessä ja toteuttamisessa lapsen osallistuminen ja osallisuus on nykyään tärkeä lähtökohta. Osallisuuden merkitys korostuu erityisesti lapsen elämää koskevassa päätöksenteossa, kuten perhesosiaalityössä ja lastensuojelussa. Jaakola (2020, 138) korostaa suomalaisen lastensuojelun perustuvan lapsen tarpeiden ja hyvinvoinnin orientaatioon sekä lapsi- ja perhekeskeisyyteen. Lapsikeskeinen työtapo ja lapsilähtöinen toimintaympäristö huomioi ja säilyttää lapsen työskentelyn keskiössä.

Lapsen etu ja osallisuus huomioidaan kattavasti kansainvälisissä sopimuksissa sekä eri maiden lain-säädännössä, jotka säätelevät palveluiden suunnittelua ja toteuttamista. Lapsiperheiden palveluita tuottavat Suomessa esimerkiksi hyvinvointialueet sekä yksityinen ja kolmas sektori. Lapsen äänen kuuleminen vaatii yksittäiseltä työntekijältä taitoja kohdata lapsi ja kuulla lapsen mielipiteitä. Lasten kanssa erilaisissa palvelujärjestelmissä työskentelevien ammattilaisten rooli onkin merkittävä, sillä ilman aikuisen halua, ymmärrystä ja tukea lapsen osallisuuden toteutuminen on lähes mahdotonta. Lapsen osallisuudelle sopivien olosuhteiden luomisessa tärkeitä ovat myös organisaation työ-kulttuuri ja yhteiskunnassa vallitseva lapsikuva. Suomessa sosiaali- ja terveydenhuollon säästöpai-neet ja resurssipula, alan aikapaineet sekä työntekijöiden suuri vaihtuvuus vaikuttavat työntekijöi-den työoloihin, jaksamiseen ja pysyvyyteen. Nämä haastavat palveluiden saatavuutta ja laatua, kos-kettaen merkittävästi myös lapsen osallistumista ja sen edellytyksiä.

Tämän tutkielman tarkoituksena on kartoittaa lapsen osallisuutta ja sen toteutumista lapsiperheiden palveluissa. Tavoitteena on ollut selvittää kirjallisuuskatsauksen keinoin, mitkä tekijät estävät lap-sen osallisuutta sekä keinoja ja asioita, jotka edistävät ja tukevat lapsen osallisuuden toteutumista. Aihe valikoitui omien kiinnostusteni pohjalta, sillä lapsen etu ja ääni ovat minulle tärkeitä ammatil-lisia lähtökohtia. Pitkä työkokemukseni varhaiskasvatuksen kentältä on opettanut osallistavia mene-telmiä sekä taitoja lasten huomioimiseen ja kuulemiseen, ja tätä osaamista toivon voivani hyödyntää sosiaalityössä. Työssäni perhesosiaalityön sosiaaliohjaajana huomaan työskentelyn painottuvan usein vanhempiin ja verkostoihin. Lapsiperheiden palveluissa on kuitenkin oleellisen tärkeää muis-taa pitää lapsi työn keskiössä. Toivon tutkielmastani olevan hyötyä lapsen osallisuuden merkityksen esiin tuomisessa ja korostamisessa niin työuraansa aloitteleville kuin jo pidemmän kokemuksen omaaville ammattilaisille.

Tutkielman alku esittelee lapsen osallisuutta koskevaa tutkimustietoa ja lainsäädännöllisiä näkökulmia lapsiperheiden palveluista Suomessa. Luvussa neljä kerrotaan kirjallisuuskatsauksesta tutkimusmenetelmänä sekä esitellään tutkielman toteutusta. Luvuissa viisi ja kuusi käydään läpi tutkielman tulokset, jonka jälkeen ovat johtopäätökset ja pohdinta luvussa seitsemän.

2 LAPSEN OSALLISUUS TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Osallistumisesta osallisuuteen – kolme mallia lapsen osallisuudesta

Lapsen osallisuus voidaan nähdä yhteisöllisenä toimintana ja siihen osallistumisena, kuulluksi tulemisena sekä omiin asioihin vaikuttamisena. Se on myös yksilön tietoisuutta ja kokemusta omista vaikutusmahdollisuuksista sisältäen niin tiedollisen, toiminnallisen kuin tunnekokemuksen näkökulmat. (Turja 2010.) Vaikka osallisuudesta ja osallistumisesta sekä osallistamisesta puhutaan usein samanlaisissa yhteyksissä, ne eivät Turjan (mt.) mukaan kuitenkaan tarkoita samaa asiaa. Osallisuudessa oleellista on yksilön mahdollisuus vaikuttaa toimintaan ja sen sisältöön, kun osallistuminen voi tapahtua myös muiden ehdoilla ja toisten järjestämänä. Osallistamisessa tai osallistettaessa lapsi puolestaan voidaan nähdä enemmän toiminnan passiivisena kohteena kuin sen tekijänä.

Lapsen osallisuutta voidaan tarkastella erilaisten mallien, teorioiden ja viittekehysten avulla, ja useat niistä hyödyntävät taustanaan YK:n Lapsen oikeuksien sopimusta. Laura Lundyn (2007, 933–939) Osallistumisen malli näkee lapsen osallistumisen jakautuvan neljään limittäiseen peruskäsitteeseen: tila, ääni, yleisö ja vaikutus. Tila heijastaa lapsen vapaavalintaista mahdollisuutta muodostaa ja ilmaista näkemyksensä turvallisissa olosuhteissa. Ääni kuvaa lapsen mielipiteitä ja ajatuksia sekä aikuisen vastuuta näkemysten muodostamiseen tarvittavien tietojen antamisessa. Yleisön käsite korostaa aikuisten valmiutta kuunnella lapsen ääntä ja näkemyksiä sekä vastuuta niiden kommunikoinnista oikeille tahoille. Vaikuttamisella puolestaan tarkoitetaan sen varmistamista, että lapsen näkemykset ja ajatukset otetaan huomioon päätöksenteon aikana, kun se on tarkoituksenmukaista. (Mt.)

Lundyn mallin lisäksi kirjallisuudessa käytetään lapsen osallisuudesta usein Roger Hartin teoriaa Osallistumisen portaista. Hart (2008, 22) näkee lapsen osallistumisen kahdeksana portaana, joista kolme ensimmäistä, manipulointi, koristelu ja tokenismi, edustavat enemmänkin lasten osallistumattomuutta. Tokenismissä lapsella ei käytännössä ole todellista harkinta- tai vaikuttamisvaltaa, vaikka näennäisesti hänen ääntään kuultaisiinkin (Perry-Hazan & Bauml 2023). Viisi ylempää portasta esittävät osallistumisen lisääntymistä porttas portaalta, kuten aikuisten ehdolla kuulluksi tulemisesta päättyen korkeimpaan portaaseen: täysimääräiseen osallistumiseen lasten ja aikuisten yhteistoiminnallisuudessa (Hart 2008, 22). Toisaalta portaiden rajapintoja tai yhteyskohtia voi olla haastavaa erottaa, sillä esimerkiksi lasten manipulointia voi olla vaikeaa havaita tai todentaa (Perry-Hazan & Bauml 2023).

Hartin tapaan Harry Shierin (2001, 110) teoria osallisuuden viidestä tasosta kuvaa lapsen osallisuutta asteittain vaihtelevana jatkumona. Alimman tason, lasten kuuntelemisen, jälkeen osallisuus lisääntyy vähitellen lasten näkemysten ilmaisemisen tukemisen ja mielipiteiden huomioon ottamisen jälkeen neljännelle tasolle, lasten mukana oloon päätöksentekoprosesseissa. Ylin, viides taso käsittää täyden osallisuuden, jossa lapset jakavat vallan ja vastuun päätöksenteosta. Hultmanin ja tutkijakollegoiden (2020) mukaan näissä molemmissa malleissa lapsen osallisuus tapahtuu aikuisen mahdollistamana ja tukemana, joten työntekijän ymmärrys osallisuuden käsitteestä sekä sen sanoman sisäistäminen on oleellinen tekijä osallisuuden toteutumisessa. Hultman kumppaneineen (mt.) esittää sekä Shierin että Hartin mallien olevan sopimattomia lastensuojelun kontekstiin, sillä haastavissa, lapsen etua ja hyvinvointia uhkaavissa tilanteissa, ei ole mahdollista antaa lapselle täyttä valtaa ja oikeutta osallistua. Erityisesti haastavat asiakastilanteet voivat vaatia erilaisia osallisuuden tasoja tai niiden yhdistelmiä lasten osallistumisoikeuksien toteuttamisessa.

Lapsen osallisuuden huomioiminen ja esteet sen toteutumisessa

Turja (2010) jaottelee lapsen osallisuutta kolmeen osa-alueeseen: yhteiskunnalliseen, ammatilliseen sekä pedagogiseen näkökulmaan erityisesti varhaiskasvatuksessa, mutta nämä voidaan nähdä merkityksellisinä ja ajankohtaisina teemoina myös muissa lapsiperheiden palveluissa. Lapsen osallisuutta edellytetään lainsäädännössä ja yhteiskunnallisessa arvoajattelussa, mutta se on tärkeää myös palveluiden sekä ammattilaisten asiantuntemuksen kehittämisen näkökulmasta. Lisäksi osallisuus tukee lapsen myönteisen itsetunnon kehittymistä, neuvottelu-, kansalais- ja keskustelutaitojen oppimista sekä demokraattisten toimintatapojen omaksumista. Se parantaa palveluiden laadun lisäksi myös päätöksenteon laadukkuutta sekä suojelee lapsia heidän oikeuksiaan toteuttaen. (Mt., 25–26.) Lapsen osallisuuden merkityksen ymmärtäminen ja sen mahdollistaminen tukee lapsen voimaantumista, ongelmanratkaisukykyä sekä aktiivisen kansalaisidentiteetin muodostumista (Erdiller-Yatmaz ym. 2023). Lapsen osallisuuden on todettu vaikuttavan positiivisesti myös lasten itseluottamukseen, itsetuntoon, autonomian kehittymiseen sekä heidän tietämyksensä ja ymmärryksensä parantumiseen lastensuojeluprosessista ja tehdyistä päätöksistä, jolloin he myös hyväksyvät ne paremmin (Rap ym. 2019).

Lapsen osallisuuden huomioiminen on useissa lapsiperheiden palveluissa resurssi- tai aikakysymys. Merkityksellistä on kuitenkin myös aikuisten ja ammattilaisten ymmärrys - tai ymmärtämättömyys - lapsen osallisuudesta osana lapsen hyvinvoinnin tukemista (Turja 2010). Jaakolan (2020, 133, 137–138) tutkimus osoittaa, että lapsen osallisuus on tärkeä lähtökohta sosiaalityössä, jossa lapsi näh-

dään työskentelyn subjektina ja tärkeimpänä informaation lähteenä. Lapsen osallisuus toteutuu Jaakolan tutkimuksen perusteella lastensuojelussa varsin usein, vaikka esimerkiksi arvioinnissa vanhempia huomioidaan yhä lasta useammin ja lasten informoiminen arvioinnin tarkoituksesta on yhä vähäistä. Jaakola (mt.) näkee lapsikeskeisen työtteen vahvistavan osallisuutta, kun taas siinä tarvittavan luottamuksen rakentamisen esteinä ovat usein muun muassa työn hallinnolliset ehdot ja vaatimet, kuten työntekijään kohdistuvat aikapaineet. Osallisuutta edesauttavat työntekijän kokemus osaamisensa ja ajan riittävydestä sekä analyyttinen ja systemaattinen arviointitapa. Myös työviihtyvyys ja organisaation tavoite- ja kannustussuuntatuneisuus vaikuttavat osallisuuden toteutumiseen. Tutkimus korostaa merkityksellisenä lisäksi sosiaalityöntekijän teoreettista osaamista lapsen kehityksen normaalista etenemisestä sekä tietämystä erilaisista riski- ja suojatekijöistä lapsen hyvinvoinnissa. (Mt.)

Lapsen osallisuus saattaakin riippua useista yksittäisistä tekijöistä tai niiden yhdistelmistä, kuten työntekijöiden arvoista, koulutuksesta ja kokemuksesta sekä taidoista ja kyvyistä puhua lapsen kanssa (Rap ym. 2019) tai lapsen kypsyydestä tai kyvykkyydestä ilmaista itseään (Hultman ym. 2020). Turja (2010) näkee lapsen osallisuuden sekä sen tukemisen ja mahdollistamisen usein jatkuvana tasapainotteluna lapsen toimijuuden sekä hoivan ja suojelun välillä. Tähän voi vaikuttaa epäsymmetrinen vallankäyttö asiakkaan ja työntekijän, lapsen ja aikuisten, välillä (Erdiller-Yatmaz ym. 2023), joka voi johtaa puutteelliseen tiedotukseen lapselle hänen oikeuksistaan ja erilaisista menettelyprosesseista (Rap ym. 2019), lapsen osallistumishalukkuutta ja sen edellytyksiä heikentäen. Jokaisella lapsella tulisi kuitenkin olla mahdollisuus valita hänen kykyjään vastaava osallisuuden tapa ja taso. Aikuisen tulee tarjota osallistumiselle turvallinen ja luottamuksellinen ympäristö sekä hyödyntää lapsiystävällisiä menetelmiä lasten autenttisen äänen esiin tuomiseksi. (Erdiller-Yatmaz ym. 2023.)

3 LAPSIPERHEIDEN PALVELUT JA NIITÄ SÄÄTELEVÄÄ JURIDIKKAA

Lapsen oikeuksien sopimus lainsäädännön pohjalla

Lapsen oikeuksia ja osallisuutta korostetaan niin kansainvälisissä sopimuksissa kuin kansallisessa lainsäädännössä, joilla on suuri vaikutus myös vallitsevaan lapsikuvaan ja lasten asemaan yhteiskunnassa. Vuoden 1989 YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen on sitoutunut 196 maata, ja Suomessa sopimus tuli voimaan vuonna 1991. Sopimuksen 54 artiklaa sekä kolme lisäpöytäkirjaa korostavat huoltajien vastuuta lastensa hoidosta ja kasvatuksesta, mutta myös valtioiden roolia tukien lasten kasvuolosuhteita ja järjestäen koulutusta, terveydenhoitoa ja sosiaalipalveluita. Valtion tulee

lisäksi huolehtia lapsen edun varmistamisesta ja lapsen oikeuksien toteutumisesta tarvittaessa esimerkiksi kodin kasvuoloihin puuttuen. (Pelastakaa Lapset 2023.)

Lasten oikeuksien sopimuksen 3. artikla korostaa lapsen edun huomioimista kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa. Sopimuksen 12. artikla takaa lapselle oikeuden vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapsen mielipiteet ja toiveet on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. (Unicef 2023.) Tämä on kuitenkin usein käytännössä haastavaa, sillä sopiva ikä tai kypsyys voidaan määritellä eri tavoin kussakin tapauksessa. Suomessa ikärajana lapsen mielipiteiden huomioimisessa on yleisesti 12 vuotta - mutta oikeus kuulluksi tulemiseen tulisi olla jokaisella lapsella, ikä- ja kehitystasoon se sovittaen (Hultman ym. 2020).

Lapsen oikeudet ja etu näkyvät voimakkaasti myös Suomen lainsäädännössä. Laki sosiaalihuollosta huomioi viidennessä pykälässä lapsen edun hänen tasapainoista kehitystään turvaten - ja sama periaate näkyy voimakkaasti läpi koko Lastensuojelulain (13.4.2007/417). Lastensuojelulain viides pykälä ja koko neljäs luku sekä sosiaalihuoltolain 32. pykälä keskittyvät lapsen ja nuoren mielipiteen sekä toiveiden erityiseen huomioimiseen. Lapsella on oikeus saada tietoa häntä koskevassa asiassa, selvittäen lapsen mielipide hienovaraisesti sekä haittaa aiheuttamatta. Lakien mukaan selvittämisen tapa ja sisältö tulee kirjata lapsen asiakasasiakirjoihin, eikä sen yhteydessä lapselle saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään. Prosessista ei saisi aiheutua tarpeetonta haittaa lapselle tai lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten välisille suhteille. (Mt.)

Lapsen etu ja oikeudet lapsiperheiden palveluissa ja Suomen lainsäädännössä

Useat eri lait, kuten Suomen perustuslaki (731/1999), Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) ja Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977), ohjaavat ja säätelevät lapsiperheiden palveluita Suomessa. Lakien tärkeimmissä lähtökodissa jokaisella tulee olla oikeus riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin, jonka lisäksi lapsen hyvinvoinnin tukeminen sekä lapsen etu ja osallisuus tulee huomioida palveluiden järjestämisessä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023.) Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) huolehtii yhdenvertaisten ja tarpeenmukaisten, riittävien ja laadukkaiden palveluiden turvaamisesta sekä asiakaskeksyyden edistämisestä. Asiakkaan edun mukaisesti palveluiden ja tukitoimien tulisi lain mukaan muodostaa kokonaisuus yhteistyössä eri toimijoiden kesken. Laki ohjaa eri yhteistyötahoja ja asiantuntijoita arvioimaan yhdessä asiakkaan tarpeita sekä osallistumaan asiakassuunnitelman laatimiseen, näistä vastaavan työntekijän pyynnöstä. (Mt.)

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisia varhaisen tuen ja matalan kynnyksen palveluita ovat muun muassa lapsiperheiden kotipalvelu ja perhetyö, sosiaaliohjaus sekä kasvatusta- ja perheneuvonta. Lasten kasvua ja kehitystä tuetaan myös esimerkiksi lastenneuvoloissa ja terveydenhuollossa sekä varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Lapsiperheiden palveluiden tavoitteena on tukea perheitä ja vanhemmuutta sekä edistää lasten myönteistä kehitystä ja yksilöllistä kasvua. Tarpeen vaatiessa lastensuojelu turvaa lasten ja nuorten oikeutta turvalliseen kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen kehitykseen, kun taas perheoikeudellisilla palveluilla, kuten lastenvalvojan työllä, turvataan esimerkiksi lasten oikeutta huoltoon ja elatukseen. (Valvira 2023.)

Sosiaalihuoltolain tapaan myös varhaiskasvatustalaki korostaa monialaista yhteistyötä lapsen tarvitseman tuen ja palvelujen kokonaisuuden arvioimisessa, suunnittelemisessa ja toteuttamisessa (Varhaiskasvatustalaki 540/2018). Vaikka lainsäädännössä korostetaan palveluiden kokonaisuutta ja yhteistyön sujuvuutta, Sosiaali- ja terveysministeriön LAPE-hankkeessa eli Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa todetaan, että lapsiperheiden palvelut ovat hajanaisia ja pirstaleisia, joka heikentää niiden vaikuttavuutta eikä tarjoa tarvittavaa tukea riittävän ajoissa. Selvitysten mukaan haasteita on tiedonkulussa eri ammattilaisten ja viranomaisten välillä - mutta myös lasten, nuorten ja perheiden sekä ammattilaisten välisessä kohtaamisessa. Lapsen ja nuoren mielipiteiden selvittämisessä, kuulemisessa ja kohtaamisessa nähdään olevan suuria puutteita, varsinkin useita eri palveluita tarvitsevien lasten ja perheiden kohdalla. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016.) Myös Jaakola (2010, 140–141) näkee yhteiskunnallisena haasteena lasten ja perheiden alueellisen eriarvoisuuden palveluiden saamisessa ja saavutettavuudessa. Jaakola (mt.) korostaa ongelman selättämisessä työntekijöiden lapsikeskeisen osaamisen sekä systemaattisen ja mallintavan työtavan kehittämistä. Hän peräänkuuluttaa organisaatiotasolla ammattilaisten työtä tukevia rakenteita lapsiperheiden palveluiden laadun edistämiseksi. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden yhdyntymisessä, integraatiossa, pyritäänkin vahvistamaan lasten ja perheiden palveluiden monialaista, laadukasta osaamista ja yhteistyötä sekä uudistamaan ja vahvistamaan palvelurakenteita.

4 TUTKIELMAN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkielmassa tarkastelen lapsen osallisuutta lapsiperheiden palveluissa ja olen asettanut tutkimuskysymyksiksi seuraavat:

Mitkä tekijät estävät tai vaikeuttavat lapsen osallisuutta lapsiperheiden palveluissa?

Miten lapsen osallisuutta voidaan työskentelyssä edistää ja tukea?

4.2 Tutkimusmenetelmänä kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsaus, englanniksi literature review, tutkii ja tiivistää alkuperäisiä tutkimuksia tuottaen niistä kriittisesti tarkastellun kokonaiskuvan (Kallio 2006, 20). Kallio (mt., 18) toteaa review-tutkimuksille tyypilliseksi piirteeksi yleiskatsauksen luomisen ja suuren tietomäärän tiivistämisen aihetta aiemmin tutkivista tutkimuksista. Se voidaan toteuttaa narratiivisesti, meta-analyysi tekniikkana, systemaattisesti tai integratiivisesti. Narratiivinen eli kuvaileva kirjallisuuskatsaus pyrkii ymmärtämään ja järjestämään aiempaa tutkimustietoa laajaksi yleiskuvaksi ja johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Sen tiedonhaku on kuitenkin kritisoitu sattumanvaraiseksi ja subjektiiviseksi. (Vilka 2023, 11, 20, 22.)

Vilkan (2023, 29–30) mukaan meta-analyysi voi olla määrällinen katsaus yhdistellen tuloksia tai niiden vaikuttavuutta tilastollisesti. Sitä voidaan hyödyntää myös laadullisesti tulkiten tai kuvaillen lainalaisuuksia ja pyrkien ymmärtämään ilmiötä. Se soveltuu parhaiten esimerkiksi yhteismitallisten ilmiöiden tutkimiseen ja aineistoihin, joissa tutkijan tulkinnalla ei ole suurta merkitystä (mt., 32). Myös Kallio (2006, 19) toteaa meta-analyysin olevan lähinnä määrällisiä, numeerisia aineistoja kokoava empiirisen datan käsittelytapa. Sen avulla voidaan tiivistää useista lähteistä koottujen mitattavien aineistojen sisältöjä.

Vilkan (2023, 25, 27–28) mukaan systemaattinen kirjallisuuskatsaus hyödyntää tarkkoja ja toistettavia menetelmiä, tavoitellen yleisiä ja uskottavia tuloksia hyvin laajoista aineistoista. Sen ennalta määritelty tutkimuskysymys on pysyvä, ja siinä yhdistellään tietoa suuresta määrästä aiempia tutkimuksia. Systemaattinen katsaus tutkii lähinnä empiiristä aineistoa, kun taas integratiivinen tapa kokoaa myös teoreettisia tutkimuksia ja niiden keskeistä sisältöä pyrkien vastaamaan tutkielman tutkimuskysymykseen. Torracon (2005, 356, 360) mukaan integroiva kirjallisuuskatsaus tarkastelee, kritisoi ja syntetisoi aiempaa kirjallisuutta synnyttäen uusia näkökulmia ja viitteitä. Katsauksen tavoitteet ohjaavat niin kirjallisuuden valintaa kuin materiaalin tarkastelua ja analysointia. Katsauksen kirjoittamisessa on tärkeää dokumentoida käytetty kirjallisuus ja kuvata tarkasti sen hankintastrategiaa sekä aiheen merkityksellisyyttä.

Torracon (2005, 356) mukaan integroiva kirjallisuuskatsaus voidaan nähdä pitkälle kehitettynä tutkimusmuotona, joka vaatii paljon tutkimustaitoja ja näkemyksiä. Kallio (2006, 25) puolestaan näkee kirjallisuuskatsauksen vain suppeita ja selkeästi rajattuja aineistoja analysoivana tutkimuksena - eikä laaja-alaisena kartoituksena. Torraco (2005) painottaa kirjallisuuskatsauksen aloitusta aiheen johdonmukaisella ja käsitteellisellä strukturoinnilla hyödyntämällä aiempia tutkimuksia tai teorioita sekä tarkastelemalla aiheesta esitettyjä näkökulmia. Hänen mukaansa tulee tunnistaa ja perustella katsaukseen valittu aihealue sekä kirjallisuuskatsauksen käyttö aineiston käsittelyssä. Katsauksessa on tärkeää aineiston huolellinen analysointi, jopa kritisointi, sekä uuden ymmärryksen luominen.

Torracon tapaan Vilka (2023, 25–27) näkee integratiivisen kirjallisuuskatsauksen olevan kriittinen ja järjestelmällinen tapa koota erilaisia tutkimusaineistoja. Katsauksen aineistona voidaan käyttää esimerkiksi vertaisarvioituja artikkeleita, joita yhdistelemällä pyritään kehittämään myös uusia näkökulmia. Siinä pyritään luomaan käsitteellistä mallia tai käsitystä, merkitystä tai syvempää tietämystä kuvaamalla laajasti ja kriittisesti jo olemassa olevaa kirjallisuutta. Integratiivisessa katsauksessa on ennalta suunniteltu käsitteellinen tausta ja se sopii Vilkan (mt., 26–27) mukaan erityisesti laajojen kysymysten ja kohderyhmän kokemusten kartoittamiseen. Cronin ja George (2020, 169) näkevät integroivan kirjallisuuskatsauksen kokoavan yhteen erilaisia näkemyksiä ja arvioivan aiheen nykyistä tietämystä. Se voi olla hyvä menetelmä myös organisaatioilmiöiden tutkimiseen yhdistellen eri yhteisöjen osaamista ja tietoja (mt., 186–187). Sosiaalityötä koskevissa katsauksissa tulee Crispin (2005, 292) mukaan huomioida sosiaalityön käytännön luonne sekä vuoropuhelu tutkimuksen, käytännön ja politiikan välillä, alan ammatillista tietopohjaa edistäen. Katson, että tutkielmani tarkastelutavaksi sopii integratiivisen kirjallisuuskatsauksen malli, koska tutkielmassani yhdistyy laajan kohderyhmän, lasten osallisuuden sekä työntekijöiden ja sosiaalityön työyhteisöjen osamisen kartoittaminen.

4.3 Tiedonhaku, aineiston keruu ja kriteerit

Crispin (2015, 290–291) mukaan tutkijan ensimmäisiä tehtäviä on määrittää tutkimuskysymys, jonka jälkeen kirjallisuuskatsausta tehdessä määritellään tiedonhakumenetelmiä ja haetaan monipuolisesti tietoa niiden avulla eri tietokannoista. Hakustrategioissa on huomioitava käsitteiden ja termien käyttö sekä pohdittava haun rajaamista esimerkiksi julkaisuajankohdan tai -kielen perusteella. Crisp korostaa, että samaa ilmiötä kuvaavia käsitteitä voi eri maiden ja murteiden osalta olla useita erilaisia, joten tiedonhaussa tulee ottaa huomioon myös kielelliset ja oikeinkirjoituserot sisäl-

täen myös lyhenteet ja termien täsmennetyt kirjoitusasut. Hakuprosessissa on hyvä asettaa sisällyttämisen- ja poissulkemiskriteerit sopivan aineiston löytämiseksi sekä lopuksi analysoida aineisto ja raportoida tuloksista. Myös Whitemore ja Knafl (2005, 528) korostavat kriittisen ja hyvin määritellyn hakustrategian sekä sen huolellisen dokumentoinnin merkitystä. Käsitteiden monipuolinen tarkastelu sekä selkeästi määritelty ja raportoitu hakuprosessi aineiston valintakriteereineen parantaa aineiston laatua, tutkimuksen luotettavuutta sekä lukijoiden kykyä arvioida tiedonhaun ja aineiston riittävyttä.

Tutkielmaani varten hain tietoa monista eri tietokannoista, kuten Andor, Google, Social Services Abstracts ja Sociology source ultimate, ajalla 4.5.-22.11.2023. Käytin hakuja tehdessä lukuisia erilaisia hakulausekkeita etsien tutkielmaani sopivaa aineistoa. Tiedonhakuprosessia tukivat Tampereen yliopiston kirjaston tiedonhaun oppaat ja tukikeinot sekä aikaisempaan tutkimustietoon perehtyminen laajasti niin suomeksi kuin englanniksi. Vertailin paljon myös eri käsitteiden käyttöä aiemmissa tutkimuksissa, löytäkseni omaan tutkielmaani parhaiten sopivimmat englanninkieliset termit. Keskeisimmät käsitteet, kuten lapsi tai asiakas, näkökulma, osallisuus ja osallistuminen sekä lapsiperheiden palvelut ja sosiaalityö, olivat eri lähteissä monin tavoin ilmaistuja niin suomen kuin englannin kielellä. Hakulausekkeen muodostamisessa käytinkin apuna MOT-sanakirjaa, synonyymisanastoja sekä kääntäjäsovelluksia ja suomi-englanti-sanakirjaa.

Kokeilemalla erilaisia hakusanoja, -lausekkeita sekä rajauksia valikoitui parhaaksi ja monipuolisesti ajankohtaisia artikkeleita tarjoavaksi tietokannaksi Andor. Kokeilemalla lukuisia hakusanoja ja tapoja parhaaksi osoittautui hakulauseke: *child participation OR opinion AND multi-professional AND social work*. Hyödynsin haussa Boolean operaattoreita (AND ja OR), katkaisumerkkiä * sekä lainausmerkkejä, joita ei lopullisessa haussa kuitenkaan tarvittu. Tätä tuhansia artikkeleita otsikko-tasolla tuottavaa hakulausekettä rajasin ottamalla hakuun vain englanninkieliset, vertaisarvioidut artikkelit. Lisäksi runsaiden hakutulosten vuoksi rajasin haun koskemaan lopulta vain vuosina 2018-2023 julkaistuja artikkeleja (tulos 1645), jotta saisin lisäksi uutta ja ajankohtaista tutkimustietoa. Ottamalla mukaan vain sosiaalityötä ja sosiaalitieteitä koskevat artikkelit, hakutuloksia tuli noin 500 - ja rajaamalla aineistoa vielä pelkästään sosiaalityötä käsitteleviin artikkeleihin, tuotti haku noin 170 vertaisarvioitua tieteellistä artikkelia. Dokumentoin hakuprosessia ja sen eri vaiheita koko ajan word-hakupäiväkirjaan, jonka avulla työskentelyn etenemistä oli helppoa seurata ja tarvittaessa myös palata jo kokeiltuihin hakukeinoihin.

Systemaattisen tiedonhaun perusteella kävin läpi noin 500 artikkelin sisältöä otsikkotasolla, ja tutustuin tarkemmin lisäksi useiden kymmenien artikkeleiden tiivistelmiin ja tutkimusmetodiikkaan. Tämän pitkän prosessin kautta valitsin 13 artikkelia - näistä artikkeleista useat tulivat parhaiten vastaaviksi tuloksiksi myös eri hakusanoilla ja -tavoilla. Artikkeleihin tutustuttuani jätin pois lopullisesta aineistosta niistä kaksi, koska ne olivat lähtöisin samasta tutkimuksesta. Näin sain aineistooni 11 monipuolista tutkimusartikkelia lasten osallisuudesta, jotka kuvasivat kiinnostavasti eri maiden sosiaalityön käytäntöjä. Tulostin nämä artikkelit niiden tarkastelua ja analysointia helpottaakseni.

Aineiston valinnassa olen keskittynyt sosiaalityöhön, erityisesti avohuollon ja matalan kynnyksen palveluihin, mutta mukana on myös tutkimuskysymyksiin lapsen osallisuudesta hyvin vastaavia sijaishuollon artikkeleita. Tutkimuksista viisi keskittyy ammattilaisten näkemyksiin, kolme tarkastelee lasten kokemuksia ja kolmessa artikkelissa on selvitetty sekä lasten että työntekijöiden näkemyksiä lasten osallisuudesta. Artikkelien poissulkukriteeriksi määrittelin lisäksi sen, että artikkelin tuli olla empiirinen tutkimus, eikä esimerkiksi kirjallisuuskatsaus. Whittemore ja Knafl (2005, 549–550) suosittelevat ensisijaisten tutkimuksen laatuunkin vaikuttavien, empiiristen lähteiden käyttöä kirjallisuuskatsauksessa. Aineiston tarkemmat sisäänotto- ja poissulkukriteerit on esitelty alla olevassa taulukossa (Taulukko 1).

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Vastaa tutkimuskysymykseen	Ei vastaa tutkimuskysymykseen
Englanninkielinen artikkeli	Muunkielinen artikkeli
Julkaistu ajalla 2018-2023	Julkaistu ennen vuotta 2018
Vertaisarvioitu artikkeli	Ei vertaisarvioitu artikkeli
Kvantitatiivinen tai kvalitatiivinen	Kirjallisuuskatsaus

Taulukko 1. Tutkielman aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit.

Integratiivisessa kirjallisuuskatsauksessani tavoittelen kriittistä ja yhdistelevää otetta valikoidun aineiston käsittelyssä, pyrkien luomaan aiheesta myös uusia näkökulmia (ks. Vilkkä 2023, 25). Olen Torracon (2005, 357, 359) ohjeiden mukaan etsinyt parhaiten tutkimukseni tarkoitusta palvelevia artikkeleita sekä pyrkinyt kirjoittamaan niistä kattavan katsauksen perustellen aiheen tärkeyttä ja tarvetta. Tutkielmassani tarkastelen yhtätoista kansainvälistä tutkimusartikkelia ja niiden sisältöjä kirjallisuuskatsauksen tavoittein sekä sisällönanalyysin keinoin. Olen pyrkinyt analyysini perusteella luomaan uusia näkökulmia erityisesti lapsen osallisuuden tukemiseen sekä sen toteuttamiseen käytännössä lapsiperheiden palveluissa. Torraco (mt., 361) suosittelee taulukkoa tai liitteen käyttöä

luettelussa tutkimuksessa tarkasteltuja kirjallisuuden lähteitä. Oheisessa taulukossa (Taulukko 2) näkyvät tässä tutkimuksessa tarkastellut artikkelit sekä niiden tärkeimmät tiedot.

Tutkimuksen julkaisutiedot	Tutkimuksen tarkoitus	Menetelmä ja kohderyhmä	Keskeiset tulokset
<p>1. Abdullah, A., Cudjoe, E. & Frederico, M. (2018)</p> <p>Barriers to Children's Participation in Child Protection Practice: The Views and Experiences of Practitioners in Ghana.</p> <p><i>Children Australia</i>, 43 (4), 267–275.</p>	<p>Tutkimuksessa kartoitettiin ammattilaisten kokemuksia esteistä lasten osallistumiselle Ghanan lastensuojelukäytäntöissä.</p>	<p>Laadullisessa tutkimuksessa haastateltiin 15 lastensuojelun ammattilaista.</p> <p>Aineiston analysoinnissa käytettiin konstruktivistista teoriaa.</p>	<p>Esteitä lasten osallisuudelle ovat pelottelu, vanhempien vaikutus, viestintäongelmat ja luottamuksellisuuden puute. Ammattilaisten täydennyskoulutus sekä lasten kanssa toimiminen erillisissä huoneissa tai tiloissa, poissa vanhempien ja muiden aikuisten läsnäolosta, voivat edistää lasten osallistumista lastensuojelutyössä.</p>
<p>2. van Bijleveld, G., Bunders-Aelen, J. & Dedding, C. (2020)</p> <p>Exploring the essence of enabling child participation within child protection services.</p> <p><i>Child & family social work</i>, 25 (2), 286–293.</p>	<p>Hollannissa toteutetussa tutkimushankkeessa selvitettiin lasten osallistumisen mahdollistamisen ydintä lastensuojelupalveluissa. Lapsen osallisuutta estäviä käytännön tekijöitä tutkittiin tarjoamalla työntekijöille lasten kehittämä osallistumistyökalupakki ja seuraamalla työskentelyä refleksiivisesti.</p>	<p>Tapaustutkimus, joka koostui työntekijöiden ja nuorten haastattelusta kehitellen työkalupakin lasten kanssa työskentelyä tukemaan.</p> <p>Tiedonkeruuseen kuului lisäksi dialogisia pohdintakokouksia, haastatteluja kokouksista pois jääneille ammattilaisille sekä lyhyt kyselylomake työntekijöille. Kokoukset ja haastattelut analysoitiin kvalitatiivisen data-analyysin (MAXQDA 11.0) avulla.</p>	<p>Lapsen osallistumisen ohitetaan usein uskomuksilla, jotka liittyvät ammattilaisen kuvaan lapsesta ja hänen suojelustaan ikäviltä asioilta. Työntekijöiden tulee tiedostaa paremmin asenteet ja ajatusmallit, jotka ohjaavat heidän toimintaansa lapsen osallisuutta estäen. Myös organisaatiossa voitaisiin tukea lapsen roolin vahvistumista lastensuojelun päätöksentekoprosesseissa. Lasten osallisuutta voidaan tukea lisäksi erilaisten menetelmien ja työkalupakkien avulla.</p>

Tutkimuksen julkaisutiedot	Tutkimuksen tarkoitus	Menetelmä ja kohderyhmä	Keskeiset tulokset
<p>3. Diaz, C., Pert, H. & Thomas, N. (2019)</p> <p>Independent Reviewing Officers' and social workers' perceptions of children's participation in Children in Care Reviews.</p> <p><i>Journal of children's services</i>, 14 (3), 162–173.</p>	<p>Tutkimuksessa selvitettiin riippumattomien tarkastusvirkaileijoiden ja sosiaalityöntekijöiden käsityksiä lasten osallistumisesta Children in Care Reviews -ohjelmaan. Siinä tarkasteltiin asioita, jotka estävät nuorten osallistumista mielekkäästi päätöksentekoon sekä sitä, kuinka käytäntöä voitaisiin parantaa, jotta lasten äänet kuuluttaisiin selkeämmin ja lapset voisivat vaikuttaa ammattilaisten toimiin mahdollisuuksien mukaan.</p>	<p>Tutkimuksen aineisto on osa laadullista poikkileikkaustutkimusta Englannissa. Tiedot kerättiin nauhoitetuista puolistrukturoiduista haastatteluista, joihin osallistui 8 riippumatonta arvioijaa (IRO) ja 11 sosiaalityöntekijää, jotka selvittivät heidän käsityksiään lasten osallistumisesta lastensuojelussa.</p>	<p>Tehokkaan osallistumisen esteinä olivat muun muassa työntekijöiden suuret tapausmäärät ja siitä johtuvat aikapaineet, kokemattomuus ja henkilöstön suuri vaihtuvuus. Myös ammattilaisten ymmärryksen ja koulutuksen puute, lasten ja nuorten kielteiset kokemukset lastensuojelusta sekä siitä johtuva pidättäytyminen osallistumisessa ja prosessien aikuiseskeisyys estivät osallisuutta. Osallistumista tukevinä tekijöinä nähtiin lapsen ja ammattilaisten välisen suhteen laatu sekä lapsi tai nuori, joka johtaa omaa arviointikokousta.</p>
<p>4. Kirka, V. & Tamutienė, I. (2023)</p> <p>Exploring child participation in protecting them from maltreatment: Lithuanian insights.</p> <p><i>Children and youth services review</i>, 152, Article 107080.</p>	<p>Tutkimuksessa selvitettiin lasten kokemuksia ja osallistumista suojeluprosessiinsa ja suojautumiseen pahoinpitelyltä.</p>	<p>Kvalitatiivisena tutkimusaineistona on 21 semistrukturoitua lasten haastattelua, joissa tutkittiin lasten kokemuksia omasta elämästään sekä osallistumisesta pahoinpitelyltä suojautumiseen. Liettuolaiseen tutkimukseen osallistui yhteensä 21 kodin ulkopuolelle sijoitettua lasta (11 tyttöä ja 10 poikaa) iältään 10–17 vuotta.</p>	<p>Lyhyt haastattelu lastensuojeluasiantuntijan (CPS) kanssa ei luo lapsen luottamusta ja avoimuutta, koska viestintä on liian pinnallista ja perustuu pelkästään muodollisten kysymysten esittämiseen. Lapset kokivat eri vaiheissa voimakkaita negatiivisia tunteita myös omista ominaisuuksistaan kaltoinkohteluun liittyen.</p>
<p>5. Kosher, H. & Ben-Arieh, A. (2020)</p> <p>Social workers' perceptions of children's right to participation.</p> <p><i>Child & family social work</i>, 25 (2), 294–303.</p>	<p>Tutkimuksessa selvitettiin, missä määrin sosiaalityöntekijät soveltavat lapsen osallisuuden periaatetta jokapäiväisissä työkäytännöissä ja ovatko näkemykset osallisuudesta yhteydessä heidän tekoihinsa.</p>	<p>Tutkimukseen osallistui 151 israelilaista sosiaalityöntekijää, jotka tutkivat heidän käsityksiä lasten osallistumisesta. Poikkileikkaustutkimus toteutettiin kyselylomakkein, ja vastauksia analysoitiin monin kvantitatiivisin metodein.</p>	<p>Sosiaalityöntekijöiden myönteinen asenne lasten osallistumiseen sekä heidän taipumuksensa käyttää osallistavia käytäntöjä ja työkaluja lasten kanssa työskentelyssä edistävät lapsen osallistumista. Jos työntekijä näkee lapsen heikkona tai avuttomana, mahdollisuudet saada lapsi mukaan työskentelyyn pienenee merkittävästi.</p>

Tutkimuksen julkaisutiedot	Tutkimuksen tarkoitus	Menetelmä ja kohderyhmä	Keskeiset tulokset
<p>6. Shuttleworth, P. (2023)</p> <p>What matters for child participation - The role of valuation-based dialogical participation for children living in kinship care in England.</p> <p><i>Children and youth services review</i>, 149, Article 106959.</p>	<p>Tutkimuksessa selvitetiin arviointiin perustuvan dialogisen osallistumisen roolia omaishoidossa oleville lapsille Englannissa. Siinä keskityttiin lasten pohdiskeluihin siitä, mitä lasten osallistuminen merkitsee tutkimukselle, lastensuojelulle ja perhe-elämälle.</p>	<p>Pitkittäiseen tutkimusprosessiin osallistui 19 omaishoidossa asuvaa, 5–16-vuotiasta lasta. Siinä käytettiin useita eri menetelmiä, kuten lasten johtamia kävelykierroksia lähiympäristössä, valokuvausta, roolileikkejä ja visuaalisia menetelmiä sekä kolmea puolistrukturoitua haastatteluvaihetta.</p>	<p>Lasten osallistuminen tulee olla jatkuva prosessi, joka perustuu muun muassa luottamussuhteisiin sekä refleksiiviseen ja yhteistyökykyiseen dialogiin. Lapsille on tärkeää tulla kuulluksi sekä keskustella oman elämänsä konteksteista, myös poliittisesti ja sosiaalisesti. Lapset haluavat pohtia erilaisia näkemyksiä, tutkia tärkeitä asioita ja tuoda esiin sisäisiä keskustelujaan. Näin lapset myös tuntevat olonsa turvalliseksi ja kokevat, että heistä huolehditaan.</p>
<p>7. Strömpl, J. & Luhamaa, K. (2020)</p> <p>Child participation in child welfare removals through the looking glass: Estonian children's and professionals' perspectives compared.</p> <p><i>Children and youth services review</i>, 118, Article 105421.</p>	<p>Tutkimuksessa selvitetiin lasten osallistumista lastensuojelumuuttoihin vertaillen lasten ja ammattilaisten näkökulmia. Lisäksi siinä käsiteltiin ammattilaisten kykyä tukea lasten positiivista osallistumista päätöksentekoon Viron lastensuojelussa.</p>	<p>Aineistona on valikoima sijaishoidossa asuvien, iältään 12-18 vuotiaiden lasten haastattelujen transkriptioita (n = 20). Lisäksi analysoitiin Improving Decisions through Empowerment and Advocacy (IDEA) -projektin (2017–19) kyselylomakkeista asiantuntijoille (Viron vastaajat n = 107) keskittyen erityisesti vastauksiin laadullisissa, avoimissa kysymyksissä.</p>	<p>Lasten ja ammattilaisten käsityksissä on merkittäviä eroja koskien lasten osallistumista sekä puutetta lasten ja ammattilaisten välisessä dialogissa. Ammattilaiset haluavat usein suojella lapsia haitoilta ja epämiellyttäville tilanteilta. Tällainen kuitenkin sulkee lapsen ulos häntä koskevasta päätöksenteosta. Osallisuuden edistäminen vaatii lisätietoa sekä ammattilaisten osaamista ja aikaa.</p>
<p>8. Toros, K. & Falch-Eriksen, A. (2021)</p> <p>"I do not want to cause additional pain ..." -child protection workers' perspectives on child participation in child protection practice.</p> <p><i>Journal of family social work</i>, 24 (1), 43–59.</p>	<p>Tutkimus esittelee lastensuojelutyöntekijöiden näkemyksiä lasten osallistumisesta lastensuojelukäytäntöihin.</p>	<p>Viron paikallishallinnon lastensuojelun työntekijöiden (n=106) näkemyksiä lasten osallistumisesta lastensuojeluasioihin selvitetiin laadullisesti verkko-ohjelmiston avulla. Kysely koostui yhdestä avoimesta kysymyksestä: Kuvailkaa, mitä mieltä olet lasten osallistumisesta lastensuojeluasioihin?</p>	<p>Lasten osallistuminen liittyi eniten "lapsen mielipiteen kysymiseen". Teoreettisella tasolla ammattilaiset pitivät lapsen mielipiteen kysymistä tärkeänä lastensuojelussa. Käytännössä lapsen mielipiteen kysymisen kuitenkin tunnustettiin olevan riippuvainen lapsen kehitystasosta ja iästä, huollon riita-asioista sekä aikatekijöistä. Nämä heijastavat työntekijän protektionista lähestymistapaa lasten osallistumisen suhteen.</p>

Tutkimuksen julkaisutiedot	Tutkimuksen tarkoitus	Menetelmä ja kohderyhmä	Keskeiset tulokset
<p>9. Tunestveit, M. (2021)</p> <p>The research circle as a strategy for developing knowledge about children's participation in child welfare services.</p> <p>European journal of social work, 24 (5), 815–827.</p>	<p>Tutkimus selvitti, miten tutkimuspiiri voi toimia tiedon kehittämisen strategiana. Tutkimuspiiri käsitteli lasten osallistumista lastensuojelupalveluihin, ja sen tavoitteena oli parantaa lasten ja nuorten osallistumista.</p>	<p>Aineisto perustuu norjalaisen toimintatutkimusprojektin empiiriseen aineistoon. Projektissa käytettiin osallistuvan toimintatutkimuksen (PAR) lähestymistapaa. Tutkimuspiiri seminaareineen kesti 16 kuukautta vuosina 2016–2017. Tapaamisten lisäksi toteutettiin 13 nuoren yksilöhaastattelua ja kaksi nuorille suunnattua keskustelutilaisuutta.</p>	<p>Konkreettisina muutoksina tutkimusprosessista ovat lasten haastatteluihin varatun huoneen hyödyntäminen sekä "haastattelupaketin" luominen lasten osallistumisen menettelyjä edistämään. Tutkimuksen osallistujat ilmoittivat muuttaneensa asenteitaan lasten osallistumista kohtaan ja olevansa tietoisempia ja luottavaisempia keinoista, joilla helpottaa lasten osallistumista. He kertoivat myös keskustelevansa lasten osallistumisesta useammin sekä sisäisesti että yhteistyö- kumppaneiden kanssa.</p>
<p>10. Törrönen, M., Kalliola, S. & Paaso, S. (2023)</p> <p>A democratic learning process: When young children under 12 years of age in child welfare services express their wishes for participation.</p> <p><i>Children & society</i>, 37 (6), 2030–2046.</p>	<p>Tutkimuksessa pohdittiin tutkimuskysymystä: "Miten nuoret suomalaislapset tulkitsevat osallistumisen, kun lastensuojelun työntekijät kuulevat ja kohtaavat heidät"? Tutkimus kertoi pienten lasten sosiaalityön käytännöistä Suomen kontekstissa.</p>	<p>Tutkimuksessa tarkasteltiin 116 pääasiassa alle 12-vuotiaan, lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen mielipiteitä. Aineisto kerättiin lasten kirjoittamista vastauksista kysymykseen: "Miksi on tärkeää, että lastensuojelun työntekijät kuulevat ja täyttävät lasten tarpeet?"</p>	<p>Lapset pitivät tärkeinä oikeuksiaan ja mahdollisuuttaan tehdä valintoja. Kohtaamiset työntekijöiden kanssa näyttivät lapsille, miten yhteiskunta heihin suhtautuu ja miten he voivat vaikuttaa oman elämänsä kulkuun.</p>
<p>11. Woodman, E., Roche, S. & McArthur, M. (2023)</p> <p>Children's participation in child protection—How do practitioners understand children's participation in practice?</p> <p><i>Child & family social work</i>, 28 (1), 125–135.</p>	<p>Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, kuinka lastensuojelualan ammattilaiset ymmärtävät lasten osallistumisen. Pyrkimyksenä oli myös lisätä ymmärrystä lapsen osallistumisen osatekijöistä.</p>	<p>Tutkimus oli jatkoa kvantitatiiviselle online-kyselylle, johon osallistui 467 lastensuojelualan ammattilaista. Kyselyn päätyttyä osallistujat voivat ilmaista kiinnostuksensa haastatteluun, ja näiden perusteella tutkimuksen aineisto kerättiin Australian lakisääteisille lastensuojelun ammattilaisille (n=18) tehdyistä laadullisista syvähaastatteluista.</p>	<p>Lastensuojelun työntekijät käsittivät lapset oikeuksiensa haltijoina ja uskoivat, että on tärkeää kuulla suoraan lapsilta heidän tarpeistaan ja toiveistaan. Lasten osallistuminen riippui kuitenkin suurelta osin yksittäisten työntekijöiden näkemyksistä ja taidoista sekä heidän kyvystään sisällyttää mielekäs osallistuminen rajoitetussa ajassa ja monimutkaisissa käytännön ympäristöissä.</p>

Taulukko 2. Tutkielman aineisto.

4.4 Aineiston analyysi

Kallio (2006, 23) kokoaa review-tutkimuksen viisi vaihetta, jotka voivat vaihdella syklimäiseen tapaan myös tutkimusprosessin eri vaiheissa, tarvittaessa myös palaten edellisiin vaiheisiin. Vaiheet ovat tutkimusongelman määrittäminen, aineiston kokoaminen, aineiston analyysi, synteesi sekä argumentoinnin rakentaminen. Ratkaisevan tärkeänä osana tutkimusprosessissa Kallio näkee aineiston hankintavaiheen. Myös Cronin ja George (2020, 176) korostavat analyysin johdonmukaisuutta sekä tutkimuksen toteutuksen vaiheiden syklisyyttä.

Whitemore ja Knafl (2005, 550) näkevät kirjallisuuskatsauksen aineiston analyysin monivaiheisena prosessina, jonka tavoitteina ovat perusteellinen ja puolueeton primaarilähteiden tulkinta sekä innovatiivinen todisteiden synteesi, joka lisää kokonaisvaltaista ymmärrystä tutkittavasta aiheesta. Tiedon analysointivaiheessa etsitään vastausta tutkimustehtävään aineiston tarjoamaa tietoa järjestelmällä, koodaamalla, luokittelemalla ja tiivistämällä yhtenäiseksi johtopäätökseksi. Whitemore ja Knafl ohjeistavat luokittelemaan ja ryhmittelemään aineistosta löytyviä samanlaisia tietoja ja teemoja alaryhmiin, jonka jälkeen näitä koodattuja luokkia voidaan yksinkertaistaa, vertailla, yhdistellä ja järjestää myös teemojen keskinäisiä suhteita analysoiden. He suosittelevat analysointivaiheessa esimerkiksi käsittekarttojen tai muiden visuaalisten apukeinojen käyttöä, joka saattaa helpottaa tutkijaa teemojen ryhmittelyssä ja vertailussa sekä niiden välisten suhteiden hahmottamisessa. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 140) toteavat sisällönanalyysin olevan kirjallisuuskatsauksessa apuväline aineiston järjestämiseen ja ryhmittelyyn, tarkastellen ja tiivistäen jo olemassa olevaa tutkimustietoa. Tällöin useimmiten jo alaluokkien, joskus yläluokkienkin, luokittelu on riittävä lopputulos.

Tutkielmassani kartoitin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla, mitkä tekijät estävät tai vaikeuttavat lapsen osallisuutta lapsiperheiden palveluissa. Selvitin lisäksi, miten lapsen osallisuutta voidaan tukea ja edistää. Analyysini on aineistolähtöinen, sillä tehtävän taustalla ei ole tiukasti aiempia teorioita tai kirjallisuutta, vaikka tutustuinkin laajasti useisiin aiempiin tutkimuksiin tutkielmani teossa. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 122-124) kuvaavat aineistolähtöisen sisällönanalyysin tekoprosessia, joka koostuu aineiston pelkistämisestä eli redusoinnista, ryhmittelystä eli klusteroinnista sekä abstrahoinnista, eli teoreettisten käsitteiden luomisesta. He korostavat, että analyysivaiheen alussa tutkijan tulee määrittää tutkimustehtävää mukaileva analyysiyksikkö. Silmäiltyäni valitun aineiston

eli yksitoista kansainvälistä artikkelia kauttaaltaan monesti läpi, pyrin hahmottamaan sitä kokonaisuudessaan. Päätin analyysiyksiköksi yksittäiset sanat tai lyhyet lauseet, joiden katsoin liittyvän tutkimustehtävääni.

Täsmensin tutkimuskysymysten avulla, mitä olen aineistosta etsimässä, ja korostin Tuomen ja Sarajärven (2018, 123) ohjeen mukaisesti tekstistä toistuvia käsitteitä ja sanoja kahdella värillä: lapsen osallisuutta estäviä tekijöitä vihreällä ja edistäviä tekijöitä violetilla. Pyrin näin pelkistämään (redusoimaan) artikkelien tekstejä tiiviimmäksi. Keräsin korostamani avainsanat listoiksi ja etsin niistä kiinnostavia, toistuvia teemoja. Tein tämän prosessin niin suomeksi kääntämiini artikkeihin tietokoneella kuin käsin englanninkielisiin, tulostettuihin paperiversioihin, jotta aineistoni säilyisi muuttumattomana ja luotettavana. Hyödynsin aineiston työstämisessä myös käsitekarttoja Whittemoren ja Knaflin (2005, 550) neuvojen mukaisesti, mikä helpotti kokonaisuuksien hahmottamista laajasta aineistosta. Toiseen käsitekarttaan keräsin osallisuutta edistäviä tekijöitä, ja toiseen sitä vähentäviä tai estäviä asioita. Aloittelevana tutkijana ilahduin, kuinka hyvin artikkeleiden sisällöt vastasivat toisiaan tuottaen hyvin yhdenmukaisia havaintoja, toistuvia analyysiyksikköjä, tutkimuskysymyksistäni.

Seuraavaksi keräsin yhteen mielestäni samaa teemaa kuvaavia sanoja ja lauseita aineistoani kategorisoiden (klusterointi). Nimesin muodostamani kategoriat yläluokiksi (abstrahointi) seuraavasti kuvaten lapsen osallisuutta määrittävää tasoa: yksilötaso, yhteisön taso sekä yhteiskunnallinen taso. Yksilötaso jakautuu lisäksi lapseen, hänen vanhempiaan tai sukulaisiin sekä työntekijään liittyviin tekijöihin. Yhteisötason havainnot koskevat organisaatioita ja työyhteisöjä, ja yhteiskunnallisella tasolla voidaan nähdä esimerkiksi lainsäädännöllisiä ja asenteellisia tekijöitä. Tämä jaottelu nousi voimakkaasti aineistostani, ja teemat sopivat jokaisen artikkelin sisältöön.

Abstrahoinnin vaiheessa pohdin lisää kategorioiden välisiä suhteita ja hierarkioita, mutta toisaalta huomasin eri kategorioiden limittyvän ja vaikuttavan merkittävästi toisiinsa. Osa keräämistäni analyysiyksiköistä olisi sopinut kaikkiin tasoihin, eli oli vaikeaa määritellä, oliko esimerkiksi käsitys lapsesta tai vallitseva lapsikuva lähtöisin työntekijän omasta katsomuksesta, työyhteisöön liittyvistä tekijöistä tai yhteiskunnallisista näkemyksistä. Kuten jo tutkimuksen taustoituksessa todettiin, on lapsen osallisuus monitahoinen ilmiö, jossa eri lähtökohdat ja käsitykset kulkevat limittäin ja ovat voimakkaassa yhteydessä toisiinsa.

5 LAPSEN OSALLISUUS YKSILÖTASOLLA

Lapseen ja vanhempiin liittyvät tekijät

Nyky-tutkimusten mukaan lapset haluavat olla aktiivisia toimijoita elämässään. Mahdollisuus puhua ja osallistua omien asioiden hoitamiseen ovat avaintekijöitä lasten hyvinvoinnin, turvallisuuden ja kehityksen edistämiseksi (Kirka & Tamutiené 2023, 1). Lapsen halukkuus yhteistyöhön ja osallistumiseen riippuu usein lapsen luottamuksesta työntekijään. Toisaalta lapsen oma innokkuus työskentelyyn saattaa myös lisätä työntekijän halukkuutta ottaa lapsi paremmin mukaan prosesseihin (Toros & Falch-Eriksen 2021). Vaikka lapsen osallisuus on yleensä aikuisen mahdollistamaa ja tukemaa, lapsen osallistumiseen vaikuttavat myös useat lapsen ominaisuuksista tai hänen kokemuksistaan johtuvat tekijät, kuten lapsen ikä tai sanalliset kyvyt (Woodman ym., 2023). Lapsen itseluottamus asioiden jakamiseen (Abdullah ym. 2018) ja selviytymismekanismit (Kirka & Tamutiené 2023) voivat olla myös osallistumiseen vaikuttavia seikkoja. Nuorempien lasten nähdään usein olevan vielä osaamattomia toiveiden ja tunteiden ilmaisussa (Törrönen ym., 2023), mutta kommunikaatiohaasteiden saatetaan myös olettaa kasvavan lapsen iän myötä. Tällöin lapsi tai nuori saattaa aikuisen näkökulmasta piilotella tarkoituksella tärkeää tietoa (Strömpl & Luhamaa 2020).

Lapsilla voi olla aiempia negatiivisia kokemuksia yksittäisistä työntekijöistä tai työskentelystä, jossa he eivät ole saaneet riittävästi tietoa, kommunikaatio on ollut erittäin vaikeaa tai luottamuksellisen suhteen muodostaminen aikuiseen ei ole onnistunut (Kirka & Tamutiené 2023). Lapsen tunteet ja pelot saattavat kummuta tuntemattomista ihmisistä ja vieraista tilanteista (mt.), huonosta valmistelusta tai epäonnistuneesta kommunikoinnista aikuisten taholta (Strömpl & Luhamaa 2020). Pelot ja negatiiviset kokemukset voivat heikentää lapsen osallisuutta johtaen pidättäytymiseen työskentelyyn osallistumisessa (Diaz ym. 2019) tai lapsen kyynisyyteen (Woodman ym. 2023). Osa lapsista saattaa jättäytyä osallistumisesta peläten työskentelyn lopputuloksen johtavan erottamiseen tutusta ympäristöstä ja rakkaista - tai johonkin epäammattimaiseen interventioon, jolle he ovat aiemmin altistuneet (Kirka & Tamutiené 2023). Näissä tapauksissa lapset eivät ole kokeneet oloaan turvaliseksi vaan hämmentyneiksi ja epämukaviksi, eivätkä he ole pystyneet tai halunneet jakaa mielipiteitään (Abdullah ym. 2018).

Positiiviset, tukevat ihmissuhteet perustuvat usein vuoropuheluun ja kuuntelemiseen lapsen osallisuutta edistäen (Shuttleworth 2023). Osa lapsista kuitenkin pelkää työntekijän rikkovan lupauksensa salassapidosta (Strömpl & Luhamaa 2020) ja lapsen jakamien tietojen päätymistä heidän vanhemmilleen (Abdullah ym. 2018). Aineistossa lasten vanhempiin liittyviä tekijöitä käsiteltiin niukasti, ja

niitä esiintyi lähinnä kolmessa artikkelissa. Vanhempien rooli saattaa kuitenkin olla yksittäisissä tapauksissa merkittävä osallisuuden estäjä. Vanhempi saattaa valmentaa, manipuloida tai pelotella lasta estäen häntä kertomaan aitoja mielipiteitään ja ajatuksiaan (Abdullah ym. 2018). Kirka ja Tamutiené (2023) kertovat myös tilanteesta, jossa isovanhemmat pelottelivat lasta sijoituksesta.

Lapsella saattaa olla tiedostamaton tai tiedostettu halu ja tarve suojella omaa vanhempaa (Törrönen ym. 2023), kun taas osa lapsista pelkää asioiden jakamisen ja piilotellun totuuden kertomisen johtavan yhä pahempaan kaltoinkohteluun (Abdullah ym. 2018). Abdullahin ja kumppaneiden (mt.) mukaan lasten uskollisuus vanhempia kohtaan voi johtua myös kulttuurista, johon lapsi on kasvatettu. Toisaalta lapsi saattaa toivoa osallistumisensa hyödyttävän myös toista vanhempaa, joka voi olla yhtä lailla kaltoinkohtelun uhri. Lapsen lisäksi hänen vanhemmilleen tulisi tiedottaa ja kertoa lapsen osallisuudesta ja sen merkityksestä, lapsen edusta sekä kypsydestä. Lapselle saattaa olla epämurkkaa puhua vanhempiaan vastaan heidän tai muiden läheisten kuullen, joten tapaamisissa lapsen kanssa olisi turvattava rauha ylimääräisiltä osallistujilta, myös vanhemmilta, ja luotava lapsiystävällinen ja luotettava ilmapiiri, Abdullah ja kumppanit (2018) ehdottavat.

Työntekijään liittyvät tekijät

Työntekijän käsitykset lapsen osallisuudesta vaihtelivat aineistossa vaikuttaen osallisuuteen merkittävästi. Vaikka työntekijät kertovat ymmärtävänsä lapsen oikeuden osallistua työskentelyyn ja päätöksentekoon, vaihtelee tämän toteutuminen käytännössä lapsen aktiivisesta osallistumisesta vähäiseen tai näennäiseen osallistumiseen. Osallisuuden edistämiseksi korostettiin selkeää osallistumisen määritelmää, jonka eri toimijat myös jakavat keskenään. (Woodman ym. 2023). Toisaalta myös lapsen ja työntekijän käsitys osallisuudesta saattavat erota merkittävästi, ovat Strömpl ja Luhamaa (2020) havainneet. Kosherin ja Ben-Ariehin (2020) mukaan osa työntekijöistä ei ymmärrä lapsen osallistumisen arvoa tai arvosta sen merkitystä. He kyseenalaistavatkin sosiaalityöntekijöiden ymmärryksen osallisuudesta, sillä osa ammattilaisista painottaa vain lapsen kuulemistä ja jättää lapsen varsinaisen osallisuuden ja osallistumisen toteuttamatta.

Työntekijä saattaa nähdä lapsen olevan liian nuori (van Bijleveld ym., 2020), kyvytön (Kosher & Ben-Arieh 2020) tai epäpätevä (Shuttleworth 2023; Toros & Falch-Eriksen 2021) osallistumaan työskentelyyn. Aikuisten yksipuolinen tulkinta lapsen kypsydestä ja iästä (Woodman 2023) haastaa usein lapsen huomioimista oman elämänsä asiantuntijana (Toros & Falch-Eriksen 2021). Lapsen saatetaan nähdä olevan myös vanhempiensa tai muiden aikuisten vaikutusten alainen (Abdullah ym. 2018; Strömpl & Luhamaa 2020), osallisuutta heikentäen.

Ristiriitaisuutta ja jännitteisyyttä nähdään useissa artikkeleissa kahden lastensuojelun perusperiaatteen, suojelun ja osallistumisen, välillä. Vaikka nykyisessä lapsikuvassa painotetaan YK:n Lasten oikeuksien sopimuksen mukaisesti lasten oikeutta autonomiaan ja osallistumiseen, lapset koetaan usein yhä haavoittuvaisina sekä olevan aikuisten hoivan ja suojelun tarpeessa (Kosher & Ben-Ahier 2020, 300). Toisinaan työntekijät eivät myöskään halua vahingoittaa tai rasittaa lapsia ikävillä asioilla, jolloin ammattilaiset eivät rohkaise lapsia kertomaan omista mielipiteistään tai osallistumaan (Toros & Falch-Eriksen 2021, 52–53.) Lapset saattavat olla paikalla myös vain osan aikaa tapaamisissa, koska keskustelun aiheita ei katsota lapsille sopivaksi tai lapsia ei haluta kuormittaa aikuisten ongelmilla (van Bijleveld ym. 2020). Tätä ilmiötä kutsutaan useissa artikkeleissa paternalismiksi (Diaz ym. 2019; Strömpl & Luhamaa 2020) tai protektionismiksi (Toros & Falch-Eriksen 2021; Kirka & Tamutiené 2023), jotka jättävät lapsen oikeudet varjoonsa osallisuutta merkittävästi heikentäen.

Lapsen osallistumisoikeuksien ja suojelun tasapainottaminen ei ole helppoa, toteavat Strömpl ja Luhamaa (2020, 3). Protektionistinen lähestymistapa asettaa työntekijät asiantuntijarooliin jättäen lapset työskentelyn kohteiksi, objekteiksi, osallistumisen sijaan. Jos työntekijä pitää lasta hauraana, epäpätevänä ja haavoittuvaisena, nämä yksipuoliset näkemykset johtavat lapsen oikeuksien ja kuuluksi tulemisen huomiotta jättämiseen (Toros & Falch-Eriksen 2021). Lasten ajatukset ja toiveet saattavat jäädä helposti myös heidän turvallisuuttaan koskevien huolien alle (Woodman ym. 2023), jolloin työntekijät tukevat lapsen osallisuutta yhä vähemmän.

Ammattilaisen taidot, kyvyt ja koulutus sekä hänen oma kokemuksensa ammattitaidostaan vaikuttavat merkittävästi lapsen osallisuuteen. Tämä tekijä näkyy jokaisessa aineiston tutkimuksessa. Työntekijän halu ja kyvykkyys ymmärtää lasta rajallisista ilmaisutaidoista huolimatta korostuvat myös osana ammatillista osaamista. Lasten kanssa työskenteleviltä asiantuntijoilta vaaditaankin korkeaa ammatillista pätevyyttä. (Strömpl & Luhamaa 2020.) Kunnioitukseen ja vastavuoroisuuteen perustuva lähestymistapa edistää lapsen halukkuutta osallistua ja olla osallinen (Shuttleworth 2023). Työntekijän kyvyistä erityisesti aito kuuntelu, empatia sekä dialoginen vuoropuhelu nähdään aineistossa osallisuutta edistävinä (Kirka & Tamutiené 2023). Tunestveit (2021) kaipaa työntekijöiltä myös rohkeutta lasten oikeuksien puolustamiseen ja osallistumisen ylläpitoon. Törrösen ja kumppaneiden (2023) mukaan työntekijällä on merkittävä rooli vuorovaikutussuhteen luomisessa lasta aktiivisesti kuunnellen, lapsen yksilöllisiä ominaisuuksia huomioiden sekä helpottaen lapsen emotionaalista tilaa hänen kokemaansa ja tuntemuksiaan sanoittaen.

Työntekijän asenteet ja taidot nähdään ratkaisevina lapsen osallisuuden mahdollistamisessa (van Bijleveld ym. 2020), jolloin niiden puutteellisuus haastaa lapsen oikeuksia ja osallistumista. Haasteet voivat johtua myös lapsen erityistarpeista tai rikkoutuneesta perhetaustasta ja tilanteen vaikeaselkoisuudesta, toteavat Strömpl ja Luhamaa (2020). Työntekijä saattaa pelätä lapsen epärealistisia toiveita tai pyyntöjä, jolloin niiden kuunteleminen tuntuu vaikealta päätöksenteossa antaen lapsille näennäisen tai väärän kuvan vaikuttamisen mahdollisuuksista (van Bijleveld ym. 2020; Tunestveit 2021). Abdullahin ja kumppaneiden (2018) mukaan työntekijä saattaa olla kyvytön erilaisista taustoista tai kieliryhmistä tulevien asiakkaiden kohtaamisessa, kokien etnisiä tai kulttuurisia ennakkoluuloja.

Vaikeudet kommunikaatiossa tai erityisesti pienten lasten mielipiteiden selvittämisessä saattavat johtua riittävän koulutuksen, ohjauksen ja itsevarmuuden puutteesta (Kosher & Ben-Arieh 2020), työntekijän kokemattomuudesta tai puutteellisesta ymmärryksestä (van Bijleveld ym. 2020). Strömpl ja Luhamaa (2020, 10) korostavatkin ammattilaisten tarvitsevan enemmän tietoisuutta, taitoja, aikaa, herkkyyttä ja osaamista osallistaakseen ja sitouttaakseen lasta mukaan päätöksentekoon. Tunestveit (2021) ehdottaa lapsen osallisuuden edistäjäksi jatkuvaa kriittistä pohdintaa, joka voi muokata nykykäsitystä vallitsevasta lapsikuvasta osallisuutta vahvistaen. Myös työntekijöiden kokea aikapaineita tulee huomioida (van Bijleveld ym. 2020), tarjota ammattilaisille täydennyskoulutusta, seminaareja ja työpajoja viestintään sekä kieli- ja kulttuurieroihin liittyvien haasteiden voittamiseksi (Abdullah ym. 2018).

Osallistavat työtavat ja erilaisten menetelmien käyttäminen työskentelyssä lasten kanssa ovat osa työntekijän ammattitaitoa osallisuutta edistäen (Diaz ym. 2019). Käytännölliset, lapsilähtöiset työkalut, kuten van Bijleveldin ja kumppaneiden (2020) tutkimuksessa käytetty työkalupakki voi auttaa yhteyden löytämisessä, luottamuksellisen suhteen rakentamisessa sekä itseilmaisussa. Luovien menetelmien käyttö vaatii työntekijältä kuitenkin motivaatiota ja itseluottamusta, joskus jopa omalle epämukavuusalueelle astumista. Myös lapselle mieluisan ja turvallisuutta tuovan tapaamispaikan valinnalla (Abdullah ym. 2018) sekä refleksiivisellä, dialogisella keskustelulla (Shuttleworth 2023) voidaan luoda osallisuudelle otollinen maaperä. Säännölliset kuuntelumahdollisuudet, tapausmuistiinpanojen antaminen lapsen luettavaksi sekä erilaisten ilmaisukeinojen tarjoaminen ovat Woodmanin ja kumppaneiden (2023) mukaan merkityksellisiä osallisuuden tukemisessa. Myös lapsen valmistelu tapaamiseen sekä asianmukainen tiedotus lapsiystävällisesti viestien lisäävät lapsen positiivista kokemusta osallistumisesta (Strömpl & Luhamaa 2020).

Shuttleworth (2023) kertoo muistakin luovista ja lapsivetoisista menetelmistä lastensuojelussa, kuten valokuvien ja visuaalisten menetelmien hyödyntämisestä lasten arvostuksen ja osallistumisen näkyväksi tekemisessä. Toros ja Falch-Eriksen (2021) näkevät tärkeänä löytää kullekin lapselle sopiva, oikea-aikainen menetelmä sekä luoda osallisuuteen kannustava ympäristö lapsen osallistumisvalmiuksia ja -mahdollisuuksia edistäen. Tunestveit (2021) kertoo narratiivisten kirjeiden käytöstä sanoittaen lapsen tilannetta ja viestittäen sosiaalityöntekijän näkemyksiä, yhteistyötä ja kumppanuutta helpottaen. Yhteisiä keskusteluhetkiä voidaan luoda myös esimerkiksi lapsen kanssa piirrellessä, leikkiessä tai ulkoillessa, muistuttaa Törrönen kumppaneineen (2023).

6 LAPSEN OSALLISUUS YHTEISÖN JA YHTEISKUNNAN TASOILLA

Organisaation ja yhteiskunnallisen tason tekijät lapsen osallisuudessa

Organisaatioon ja työyhteisöön liittyvinä tekijöinä esiintyivät työn rakenteet ja organisaatiokulttuuri sekä tilaratkaisut ja työmenetelmät. Koulutuksen puute tai riittämätön osaaminen voidaan nähdä niin yhteisötason kuin yhteiskuntaan liittyvänä haasteena - toisaalta myös yksittäisen työntekijän valintoina omalla opintopolulla ja ammattiuralla. Lisäkoulutusta kaivataan erityisesti vuorovaikutukseen ja kommunikointiin erilaisten lasten kanssa (Abdullah ym. 2018), mutta myös lapsen osallisuuden tukemiseen eri keinoin (Diaz ym. 2019).

Lapsen osallisuutta vähentäviä työn rakenteellisia tekijöitä ovat muun muassa henkilöstön vaihtuvuus ja aikapaineet (mm. Woodman ym., 2023; Toros & Falch-Eriksen 2021), joista raportoidaan lähes kaikissa artikkeleissa. Diaz kumppaneineen (2019) käyttää käsitettä virastobyrokratia, kuvaten lainsäädännön sekä laissa määriteltyjen asiakirjojen ja aikarajojen tuomaa painetta ja stressiä. Näiden esteiden nähdään vaikeuttavan erityisesti luottamuksellisen suhteen luomista lapseen sekä lapsen mielipiteiden selvittämistä jättäen niiden toteutumiselle liian vähän aikaa (Woodman ym., 2023). Liian suuren työtaakan katsotaan toisaalta myös heikentävän työntekijän harkintakykyä lapsen osallisuuden toteuttamiseksi (Toros & Falch-Eriksen 2021). Myös aikuiskeskeiset työtavat sekä ylemmän johdon hyväksynnän ja tuen puute (Tunestveit 2021) haastavat lapsen osallisuuden käytänteitä.

Aikuislähtöinen työkuultuuri koetaan haasteeksi lapsikeskeiselle työskentelylle, kun taas työyhteisön aktiivinen pohdinta ja ammatillinen keskustelu kollegoiden kanssa lapsen osallisuudesta nähdään tärkeänä osallisuuden edistäjänä (van Bijleveld ym. 2020). Tunestveit (2021) korostaa työntekijöiden keskustelua ja kokemusten jakamista työyhteisössä sekä yhteistyökumppaneiden kesken, joka edesauttaa työntekijöiden sitoutumista lapsen osallisuuden edistämiseen. Organisaation työmenetelmät ja tilaratkaisut saattavat edistää lapsen osallisuuden toteutumista ja mahdollistumista, kiinnittäen huomiota fyysisen ympäristön lapsiystävällisyyteen (Strömpl & Luhamaa 2020). Myös luovat ja parhaimmillaan yhdessä lasten kanssa kehitetyt työtavat, kuten työkalupakki (van Bijleveld ym. 2020) tai opetusapuvälineitä ja leluja sisältävä haastattelupaketti (Tunestveit 2021), helpottavat keskustelua eri-ikäisten kanssa ja tekevät osallistumisesta luonnollisempaa. Koko työyhteisön sitoutuminen lapsikeskeiseen kulttuuriin auttaa työntekijöitä varmistamaan osallisuuden toteutumista, myös työntekijöiden itsevarmuutta kasvattaen, korostaa Tunestveit (2021).

Lapsen osallisuuden toteutumista tukevat yksilö- ja yhteisötason lisäksi *yhteiskunnallisen tason tekijät*, kuten lapsen etua ja oikeuksia säätelevät kansainväliset ohjeet, kansallinen lainsäädäntö ja eri maiden lastensuojelujärjestelmät. Lapsen osallistumisoikeus nähdään YK:n lapsen oikeuksien yleis-sopimuksen tuomana kulmakivenä, joka on vaikuttanut eri maissa lastensuojelun kehitystä ohjaviin normeihin ja päätöksenteon laatuun (Toros & Falch-Eriksen 2021, 43–44). Sopimuksen määräykset huomioidaan esimerkiksi Suomessa (Törrönen ym. 2023), Virossa (Strömpl & Luhamaa 2020), Liettuassa (Kirka & Tamutiené 2023), Australiassa (Woodman ym. 2023) sekä Ghanassa (Abdullah ym., 2018) korostaen lapsen äänen merkitystä ja osallistumisen vaikuttavuutta. Kuitenkin kunkin maan kulttuurilliset lähestymistavat, lapsikuva ja sosialisatiokäytännöt vaikuttavat lapsen osallisuuden toteutumiseen eri palveluissa. Abdullahin ja kumppaneiden (2018) mukaan esimerkiksi ghanalaisessa kulttuurissa lapset sosiaalistetaan pysymään hiljaa aikuisten tapaamisissa. Kulttuuriset odotukset ja toimintatavat saattavatkin heikentää lapsen osallistumismahdollisuuksia. Lisäksi valtioiden erilaiset resurssit ja institutionaaliset puitteet voivat vaikuttaa lasten oikeuksien toteutumiseen (Kirka & Tamutiené 2023). Toisaalta järjestelmissä saattaa esiintyä myös syrjintää lapsen elinolosuhteista, sosioekonomisesta luokasta tai kulttuuritaustasta johtuen (Shuttleworth 2023), asettaen lapset jo lähtökohtaisesti eriarvoiseen asemaan.

Yhteiskunnallinen käsitys lapsista ja lapsuudesta on jo vuosisatoja vanha, mutta se vaikuttaa yhä lastensuojelun näkemykseen lapsista haavoittuvina, heikkoina ja suojelun tarpeessa (Toros & Falch-Eriksen 2021). Jännite lasten osallistumisen ja suojelun välillä huomioidaan useissa aineiston artikkeleissa (mm. Abdullah ym. 2018; Woodman ym. 2023; van Bijleveld ym. 2020), joten se voidaan

nähdä laajana, yhteiskunnallisena tekijänä - mutta toki myös yksittäisen työntekijän tai organisaation tukemana käsityksenä, jota jo edellisessä luvussakin kuvataan. Lapsuutta määritellään ja muotoillaan jatkuvasti esimerkiksi länsimaisissa säädöksissä, lapsi- ja perhepolitiikassa sekä lapsuuden instituutioissa, sen liittyessä yhä kiinteämmin osaksi yhteiskuntaamme ja sen päätöksentekoa (Törönen ym. 2023). Myös sosiaalityön tutkimus ja käytäntö ovat 2020-luvulla siirtyneet lapsilähtöiseen suuntaan edistään lasten oikeuksia (mt.). Van Bijleveldin ja kumppaneiden (2020, 292) mukaan tieto lapsen osallisuudesta ja sen edistämisestä on kuitenkin jäänyt vielä jakamatta laajasti. Tämä jättää yksittäisille työntekijöille valtavan haasteen ottaa selvää osallistumista edistävästä käytänteistä, aikapaineiden ja suuren työtaakan alla (mt.), haastaen osallisuuden toteutumista käytännössä.

Osallisuuden monimutkaisesta käsitteestä ei ole aina yhteistä ymmärrystä, jota myös van Bijleveld kumppaneineen (2020) peräänkuuluttaa. Koulutuksen avulla voitaisiin kuitenkin luoda laajempaa ymmärrystä lapsen osallisuudesta sekä sitä edesauttavista käytänteistä (Woodman ym. 2023) sekä laajentaa käsitystä lapsuudesta ja lapsen oikeuksista niitä vahvistaen. Sosiaalityöntekijöitä tulisi auttaa näkemään lapset tietoa ja mielipiteitä omaavina, oman elämänsä ja yhteiskunnan toimijoina sekä korostaa lasten oikeutta autonomiaan ja osallistumiseen maailmanlaajuisesti (Kosher & Ben-Arieh 2020). Strömpl ja Luhamaa (2020) korostavat Lundyn osallisuuden mallia hyvänä käsitteellisenä viitekehysenä sekä ammattilaisten ymmärryksen syventäjänä. Kosher ja Ben-Arieh (2020) kaipaavat silti yhä kokonaisvaltaista lähestymistapaa sosiaalityöhön, suojelun ja osallistumisen periaatteet yhdistäen. He korostavat osallistumista lasten turvallisuutta ja hyvinvointia edistävänä tekijänä (mt.), joka tulisi huomioida paremmin myös käytännön työssä. Woodman kumppaneineen (2023, 133) ehdottaa lastensuojeluun systeemisiä muutoksia, jotta hyvät osallistumiskäytänteet olisivat kaikkien saatavilla.

Lapsen osallisuuden mahdollisuudet

Diaz kumppaneineen (2019, 169–170) näkee lapsen osallisuuden ja voimaannuttamisen tärkeinä lasten turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Lapsen osallisuus auttaa kehittämään lapsen ymmärrystä siitä, että vaikeat tilanteet voidaan ratkaista yhteistyössä, eri osapuolia kuullen, vuorovaikutteisessa vuoropuhelussa ja sujuvassa viestinnässä. Lapsen osallistuminen ei tarkoita sitä, että aikuiset ottaisivat vähemmän vastuuta. Se edellyttää työntekijöiltä lisävastuuta lapsen mukaan ottamisessa oman elämänsä subjektina ja kansalaisena (Strömpl ja Luhamaa 2020).

Shuttleworth (2023, 4–5, 7) nimeää lasten osallisuudelle monia tärkeitä hyötyjä. Lapset arvostavat kuulluksi tulemista oikeuksien näkökulmasta, ja heidän toimijuutensa vahvistuminen luo mallia aktiivisesta kansalaisuudesta. Osallisuus lisää aikuisen ja lapsen molemminpuolista kuuntelemista ja toisen ymmärtämistä, vuoropuhelua sekä nähdyksi ja kuulluksi tulemista tukien positiivisia, luottamuksellisia ihmissuhteita. Lapset arvostavat aikuisia, jotka käyttävät aikaa yhteydenpitoon, kuuntelemiseen, keskusteluun, ymmärtämiseen ja yhteisen elämän tulkitsemiseen, edistään lapsen turvallisuuden tunteita myös vaikeina aikoina. (Mt.) Lapsen osallisuus voi vaikuttaa positiivisesti hoivan ja työn tuloksiin lisäten tehokkuutta sekä lapsen ymmärrystä päätöksenteosta (Toros & Falch-Eriksen 2020, 45). Törrösen ja kumppaneiden (2023, 2043) mukaan lasten kuunteleminen sosiaalityön käytänteissä hyödyttää lapsia saaden heidät tuntemaan itsensä tärkeäksi ja ymmärretyksi. Kuunteleminen tukee lasten itsetuntoa ja itsekunnioitusta, lisäten myös työntekijän ammatillista identiteettiä, työn relevanssia ja työn iloa (mt.).

Lapsen osallisuus koostuu Törrösen ja kumppaneiden (2023, 2043) mukaan lapsen oikeuksien ja valmiuksien turvaamisesta, mahdollisuuksista tehdä valintoja sekä lapsen mielen, kehon ja tunteiden suojelusta. Jo pienet lapset toivovat, että heidät otetaan vakavasti ja että heitä kohdellaan kunnioittavasti, empaattisesti, eettisesti sekä herkästi (mt.). Osallisuuden edistämässä tarvitaan tiedon ja koulutuksen ohessa empatian herättämistä huomaamaan lasten näkemykset ja kokemukset. Tämä vaatii myös kulttuurista muutosta niin yksittäisten työntekijöiden ajattelussa kuin organisaatiossa (Bijleveld ym. 2020, 292).

Vaikka lapsen osallisuuden hyödyistä on saatavilla paljon tutkimustietoa, toteutuu se silti yhä vaihtelevasti käytännön työssä ja eri palveluissa. Työntekijät saattavat kokea ja kertoa ottavansa lapsen mukaan työskentelyyn, mutta lapset kokevat silti osallisuutensa rajoitettuna tai pinnallisena (Strömpl & Luhamaa 2020, 5). Tähän voi osaltaan vaikuttaa myös lapsen osallisuuden ja osallistumisen käsitteen yksiselitteisen määrittelemisen vaikeus. Tämän on huomannut myös Woodman kumppaneineen (2023, 129), jotka toteavat osan sosiaalityöntekijöistä puhuvan lapsen osallisuudesta lapsikeskeisyytenä tai keskittymisenä lapsen tarpeisiin, huomioimatta lasta päätöksenteossa tai lapsen kuulemista. Tunestveit (mt., 820) ehdottaa lapsen osallisuutta edistäviä tutkimuspiirejä ja ammatillista keskustelua teorian ja käytännön välisen kuilun pienentämiseksi, tuottaen tietoa ja kehittämällä uusia työkäytäntöjä. Hänen tutkimuspiirinsä kriittisten ja pohdiskelevien keskustelujen kautta sosiaalityöntekijöiden asenteet ja työtavat muuttuivat lapsilähtöisimmiksi ja osallisuutta tukeviksi, parantaen myös työntekijöiden vuorovaikutustaitoja ja asettaen lasten osallisuuden työskente-

lyn keskipisteeksi. Myös erilaisten käytännönläheisten menetelmien, kuten lapsiystävällisen haastatteluhuoneen, leluja ja tarvikkeita sisältävän haastattelulaukun ja narratiivisten kirjeiden nähtiin parantavan lasten mahdollisuutta kertoa omia mielipiteitä ja osallistua lastensuojeluprosesseihin. (Mt., 819)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän kirjallisuuskatsauksen tavoitteena oli tutkia ja analysoida lapsen osallisuutta ja sen toteutumiseen vaikuttavia tekijöitä lapsiperheiden palveluissa. Aineiston perusteella tarkastelussa painottuu lastensuojelun näkökulma. Tutkielman taustoituksessa kuvataan lapsen osallisuutta monitahoisena ja -mutkaisena ilmiönä kertoen sen lähtökohdista ja lainsäädännöllisistä näkemyksistä. Integraatiivisena kirjallisuuskatsauksena toteutettu tutkielma tiivistää yhteen aineiston 11 kansainvälistä tutkimusartikkelia esitellen olennaisimmat asiat lapsen osallisuutta heikentävistä ja sitä edistävästä tekijöistä yksilön, yhteisön sekä yhteiskunnallisella tasolla. Tutkijan tulee Torracon (2005, 364) mukaan käyttää selkeää ja ymmärrettävää kieltä sekä huomioida suoruuden ja tarkkuuden lisäksi kriittisessä analyysissä myös rakentava ja kehittävä sävy, muita tutkijoita ja kirjoittajia kunnioittaen. Olen pyrkinyt huomioimaan nämä seikat tutkielman toteutuksessa, sen luotettavuutta ja eettisyyttä vahvistaen.

Tutkielman tulosten mukaan lapsen osallisuuden periaatteet ja lasten oikeudet näkyvät Suomen lakien lisäksi kansainvälisissä ohjeissa ja eri maiden lainsäädännössä. Kuitenkin sekä aiempi tutkimustieto että analyysin tulokset tuovat vahvasti esiin huolen lainsäädännön ja lasten oikeuksien periaatteiden ristiriidasta käytännön lastensuojelutyössä ja lapsiperheiden palveluiden toteutuksessa. Työntekijät saattavat olla samanmielisiä lapsen oikeuksien ja osallistumisen suuresta merkityksestä, mutta he eivät toteuta näitä omassa työssään johtuen monista eri tekijöistä, joita olen tässä tutkimuksessa analysoinut kirjallisuuskatsauksen keinoin. Toisaalta tulokset osoittavat haasteita jo osallisuuden käsitteistön määrittelyssä ja ymmärtämisessä. Lapsen osallisuuteen vaikuttavat analyysini mukaan useat tekijät sitä joko edistäen tai heikentäen. Tekijät voivat esiintyä yksilön tai yhteisön tasoilla, yhteiskunnallisina ilmiöinä tai näiden kaikkien tasojen välillä. Työntekijään liittyviä tekijöitä esiintyi aineistossa kaikista eniten. Se selittyy osin siten, että työntekijät olivat useissa aineiston tutkimuksissa tarkasteltu kohderyhmä. Tähän tasoon oli kuitenkin usein hyvin vaikeaa määrittellä kunkin aineistoyksikön ensisijainen sopivuus, sillä yksittäisen työntekijän käsitys lapsista,

osallisuudesta tai työskentelyn painopisteestä saattaa olla riippuvainen esimerkiksi hänen saamastaan koulutuksesta, organisaation rakenteista ja toimintatavoista tai yhteiskunnallisista asenteista ja vallitsevasta lapsikuvasta.

Erityisesti työntekijän ammattitaito ja osaaminen sekä organisaation tuki edistävät lapsen osallisuuden toteutumista vaikuttaen sekä lapsen osallistumishalukkuuteen että osallisuutta mahdollistaviin olosuhteisiin. Työskentelyssä ja päätöksenteossa tulisi noudattaa samanaikaisesti sekä lasten osallistumisoikeuden että lastensuojelun ja tuen periaatteita - eikä asettaa niitä vastakkain. Perinteinen näkemys lapsista haavoittuvina, heikkoina ja suojelun tarpeessa (Toros & Falch-Eriksen 2021) luo ristiriitaisuutta lapsen oikeuksien, suojelun ja työntekijän toiminnan välille. Jännite lasten osallistumisen ja suojelun välillä huomioidaan useissa aineiston artikkeleissa (mm. Abdullah ym. 2018; Woodman ym. 2023; van Bijleveld ym. 2020), joten se voidaan nähdä laajana ilmiönä kaikilla osallistumista määrittelevillä tasoilla.

Myös Hultman kumppaneineen (2020) on löytänyt tutkimuksessaan nämä kaksi kilpailevaa diskursia, joihin vaikuttavat myös ammattilaisten ja vanhempien näkemys lapsen iästä, kypsydestä ja kyvykkyydestä lastensuojeluprosesseissa ja siihen liittyvässä päätöksenteossa. Lapsi voidaan nähdä pätevänä yhteiskunnallisena toimijana, jolla on oikeuksia ja osaamista oman näkökulmansa esille tuomiseksi. Toisaalta lapset voidaan määritellä niin yksittäisen työntekijän osalta kuin laajemmassa kontekstissa esimerkiksi objektiivisen suojelun tarpeeseen, vanhempiensa manipuloinnin kohteiksi tai osaamattomiksi omaa elämäänsä koskevissa asioissa, näiden näkemysten heikentäessä lasten osallistumisoikeuksia ja niiden toteutumista. Lasten osallistumisen rajoittamisen sijaan olisi tärkeää löytää lapsille erilaisia mahdollisuuksia olla mukana ikä- ja kehitystaso huomioiden sekä luoda osallistumiselle lapsiystävällinen tila ja ympäristö. (Mt.)

Kosher ja Ben-Ahier (2020, 300) ehdottavat, että sosiaalityöhön tulisi kehittää kokonaisvaltaista lähestymistapaa, joka mahdollistaisi myös käytännön tasoilla sekä lapsen suojelun että osallistumisen periaatteet. Tämä ristiriitainen kahden periaatteen dilemma tulisikin nähdä uusin silmin, jolloin lasten osallistuminen edistää ja suojelee lasten turvallisuutta ja hyvinvointia - eikä vähennä niitä. Törrönen kumppaneineen (2023, 2031) näkee lastensuojeluun sopivana viitekehyksen, joka korostaa lapsen mahdollisuutta käyttää resurssejaan ja tehdä valintoja hänelle merkityksellisissä asioissa, viittoittaen samalla tietä kohti oikeudenmukaista yhteiskuntaa. Törrönen kollegoineen (mt.) korostaa, että lastensuojelulaissa mainittu ikäraja ei tarkoita, että alle 12-vuotiailla ei olisi oikeutta ilmaista

omia mielipiteitään, vaan YK:n Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa viranomaisia ottamaan huomioon myös pienten lasten näkemykset. Mahdollisuus ilmaista omat näkemykset, toiveet ja ajatukset lisää lasten kokemusta arvostuksesta ja turvallisuudesta, demokratiasta ja oikeudenmukaisuudesta.

Tutkielmani teoriaosuudessa esiteltyt mallit lapsen osallisuudesta näkyivät useissa aineiston artikkeleissa. Kosher ja Ben-Arieh (2020, 294) näkevät Hartin mallin korostavan, että jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus valita hänen kykyjään vastaava osallistumistaso, jota voidaan lisätä asteittain lapsen iän mukaan. Mallia on kuitenkin kritisoitu sen länsimaalaisuudesta sekä lineaarisesta etenemisestä huomioimatta osallisuuden monimuotoisuutta. Monet malleista ovat aikuiskeskeisiä ja tarjoavat vain hyödyllisiä työkaluja lasten kanssa työskenteleville aikuisille kaivaten lasten äänen tuomista kuuluviin, Kirka ja Tamutiené (2023, 2) toteavat. Lastensuojelun käytänteissä Shierin mallin osallisuuden kriteeristö voidaan nähdä konkreettisina toimenpiteinä: lapsen tiedottamisena, kuulemisena ja lapsen osallistumisena päätöksentekoon (Woodman ym. 2023, 126). Hartin osallistumismallin esittelemä tokenismi nimetään muun muassa Torosin ja Falch-Eriksenin (2021) tutkimuksessa, jossa todetaan lastensuojelutyöskentelyn toteutuvan käytännössä enemmän vanhempien kuin lapsen itsensä kanssa ja lasten ajatusten jäävän usein huomiotta. Näin tapahtuu varsinkin silloin, kun lapsen näkemykset eivät ole sopusoinnussa muiden osapuolten, aikuisten, näkemysten kanssa.

Lapsen osallistumista koskevat tutkimukset ja mallit näkevät osallisuuden lapsen hyvinvointiin vaikuttavana jatkumona alkaen lapsen osallistumattomuudesta tai vähäisestä osallistumisesta ja jatkuen kohti täysimääräistä osallistumista. Osallisuus on lapsen näkemysten kuuntelemista ja niiden huomioimista sekä lapsen ja hänen mielipiteidensä kunnioittavaa kohtelua, vaikka ne eivät aina määrääkään lopputulosta. Tutkimusten mukaan lasten osallisuus lastensuojelussa voi muun muassa lisätä heidän itseluottamustaan, lisätä kontrollin tunnetta vähentäen lasten negatiivisia reaktioita päätöksenteossa, tukea paranemisprosessia ja edistää kykyä suojautua uusilta kaltoinkohtelukokemuksilta. (Kosher & Ben-Arieh 2020, 295.) Torosin ja Falch-Eriksenin (2021, 50–51) mukaan jokaisen lapsen erityistarpeet tulisi tunnistaa ja ymmärtää, jotta voidaan turvata lapsen edun mukaisuus päätöksenteossa, rakentaa luottamuksellista suhdetta lapsen kanssa sekä tarjota asianmukaista tukea ja apua.

LAPE-muutosohjelmassa odotetaan tuloksia vuosille 2019–2025, ja niissä peräänkuulutetaan muun muassa eri ammattilaisten yhteneväistä näkemystä lapsen ja nuoren hyvän kasvun tarpeista, aitoa vuoropuhelua ammattilaisten ja vanhempien kesken sekä hyvin toimivien palveluiden kokonaisuutta myös yli sektorirajojen. Muutosta kohti asiakaslähtöisempiä palveluita tukee ohjelman periaatteiden mukaisesti se, että vastuu monialaisesta yhteistyöstä ja palveluiden koordinaatiosta on selkeästi yhdellä ammattilaisella. Myös lapsen ja nuoren omaa tietoa, kokemuksia ja toimijuutta edistetään sekä arvostetaan. Palveluiden yhteensovittamista ja monitoimijuutta (julkinen, yksityinen, kolmas sektori ja seurakunnat) tukee muun muassa toisen viranomaisen työn tuntemus, verkostoituminen, yhteisesti sovitut toimintaperiaatteet ja -tavat sekä kasvatuskumppanuus perheen kanssa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2020.) Tutkielmani osoittaa, että lapsen osallisuuden toteutuminen on vielä vaihtelevaa ja monista tekijöistä riippuvaista. Tarvetta ilmiön kartoittamiselle jatkossa olisikin erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palveluintegraation ja hyvinvointialueille vuoden 2023 alussa siirtymisen myötä: kuinka nämä muutokset ovat vaikuttaneet Suomessa lapsiperheiden palveluiden saatavuuteen, laatuun sekä lasten osallisuuden ja edun toteutumiseen. Onko palveluintegraatiolla saatu lasten ääni paremmin kuuluviin, vai hukkuuko se organisaatiomuutosten alle?

Aineiston artikkeleissa painottui syiden ja esteiden määrittäminen, mutta ne toivat esiin myös hyviä käytänteitä ja osallistumista tukevia keinoja, kuten osallistavia menetelmiä ja työtapoja. Esimerkiksi Törrönen ja kumppanit (2023) kannustavat luomaan keskusteluhetkiä lasten kanssa arkisten asioiden parissa, esimerkiksi piirtelyn, leikkien tai ulkoilun lomaan. Näen aloittelevana tutkijana ja tulevana sosiaalityön ammattilaisena lapsen osallisuuden ja sen mahdollistamisen olevan viime kädessä aina yksittäisen työntekijän ratkaisu ja valinta. Tästä syystä työntekijällä onkin suurin valta myös toimia lapsikeskeisesti lapsen etu ja oikeudet huomioon ottaen. Bijleveldin ja kumppaneiden (2020, 292) mukaan tieto lapsen osallisuudesta ja sen edistämisestä on jäänyt vielä jakamatta laajasti, joten toivon tämän tutkielman levittävän osaltaan tietoisuutta lapsen osallisuuden suuresta merkityksestä lapsen hyvinvoinnille ja toimijuudelle, mutta kertovan osallisuuden hyödyistä lisäksi työntekijän ammatillista osaamista ja ymmärrystä lisäten sekä parhaimmillaan myös palveluiden laatua ja vaikuttavuutta parantaen.

LÄHTEET

Aineisto merkitty *merkinnällä

*Abdullah, Alhassan, Cudjoe, Ebenezer & Frederico, Margarita (2018) Barriers to Children's Participation in Child Protection Practice: The Views and Experiences of Practitioners in Ghana. *Children Australia*, 43 (4), 267–275.

*van Bijleveld, Ganna G. & Bunders-Aelen, Joske & Dedding, Christine (2020) Exploring the essence of enabling child participation within child protection services. *Child & family social work*, 25 (2), 286–293.

Crisp, Beth (2015) Systematic Reviews: A Social Work Perspective. *Australian Social Work*, 68:3, 284–295.

Cronin, Matthew A. & George, Elizabeth (2020) The Why and How of the Integrative Review. *Organizational Research Methods*, 1–25.

*Diaz, Clive & Pert, Hayley & Thomas, Nigel (2019) Independent Reviewing Officers' and social workers' perceptions of children's participation in Children in Care Reviews. *Journal of children's services*, 14 (3), 162–173.

Erdiller-Yatmaz, Zeynep & Erdemir, Ersoy & Demiral, Seran (2023) Baby steps to a child-to-child network: A path to empower children for exercising their participation rights. *Children & society*, 37 (6), 1698–1718.

Hart, Roger (2008) Stepping back from 'The Ladder': Reflections on a model of participatory work with children. Teoksessa Alan Reid, Bjarne Bruun Jensen, Jutta Nikel & Venka Simovska (toim.) *Participation and learning. Perspectives on education and the environment, health and sustainability*. Netherlands: Springer.

Hultman, Elin & Höjer, Staffan & Larsson, Monica (2020) Age limits for participation in child protection court proceedings in Sweden. *Child & family social work*, 25 (2), 304–312.

Jaakola, Anne-Mari (2020) Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Kuopio: University of Eastern Finland.

Kallio, Tomi J. (2006) Laadullinen review-tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. *Hallinnon tutkimus* 2, 18–28.

*Kirka, Vytautas & Tamutienė, Ilona (2023) Exploring child participation in protecting them from maltreatment: Lithuanian insights. *Children and youth services review*, 152, Article 107080.

*Kosher, Hanita & Ben-Arieh, Asher (2020) Social workers' perceptions of children's right to participation. *Child & family social work*, 25 (2), 294–303.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L4>. Viitattu 3.12.2023.

Lundy, Laura (2007) Voice' is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the child. *British educational research journal* 33 (6), 927–942.

Pelastakaa Lapset. Lapsen oikeuksien sopimus. <https://www.pelastakaalapset.fi/tyomme/tietoa-meista/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/>. Viitattu 3.12.2023.

Perry-Hazan, Lotem & Bauml, Anna (2023) On youth participation and adult manipulation: Exploring the lowest rung of Hart's ladder in a youth organization. *Childhood*, 30 (2), 194–209.

Rap, Stephanie & Verkroost, Denise & Bruning, Mariëlle (2019) Children's participation in Dutch youth care practice: an exploratory study into the opportunities for child participation in youth care from professionals' perspective. *Child care in practice: Northern Ireland journal of multi-disciplinary child care practice*, 25 (1), 37–50.

Shier, Harry (2001) Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. *Children and society*, 15 (2), 107–117.

*Shuttleworth, Paul Daniel (2023) What matters for child participation - The role of valuation-based dialogical participation for children living in kinship care in England. *Children and youth services review*, 149, Article 106959.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L1P2>. Viitattu 3.12.2023.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus Valvira. Lapsiperheiden palvelut, lastensuojelu ja perheoikeudelliset palvelut. <https://valvira.fi/sosiaali-ja-terveydenhuolto/lapsiperheiden-palvelut>. Viitattu 14.12.2023.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2016) Hankesuunnitelma. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. https://stm.fi/documents/1271139/1953486/Hankesuunnitelma_Lapsi-ja+perhepalveluiden+muutosohjelma.pdf. Viitattu 14.12.2023.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus Valvira. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus Valvira. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus Valvira. <https://stm.fi/sote-palvelut/lainsaadanto>. Viitattu 7.12.2023.

*Strömpl, Judit & Luhamaa, Katre (2020) Child participation in child welfare removals through the looking glass: Estonian children's and professionals' perspectives compared. *Children and youth services review*, 118, Article 105421.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL (2020) Moniammatillisia toimintamalleja. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/keinot/esimerkkeja-uusi-/moniammatillisia-toimintamalleja>. Viitattu 14.12.2023.

*Toros, Karmen & Falch-Eriksen, Asgeir (2021) "I do not want to cause additional pain ..." -child protection workers' perspectives on child participation in child protection practice. *Journal of family social work*, 24 (1), 43–59.

Torraco, Richard (2005) Writing Integrative Literature Reviews: Guidelines and Examples. *Human Resource Development Review*, 4, No. 3 September 2005, 356–367.

*Tunestveit, Merete (2021) The research circle as a strategy for developing knowledge about children's participation in child welfare services. *European journal of social work*, 24 (5), 815–827.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Turja, Leena (2010) *Lapset osallisina - kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria*. Teoksessa Leena Turja & Elina Fonsen (toim.) *Suuntana laadukas varhaiskasvatus*. Professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry., 30–47.

*Törrönen, Maritta & Kalliola, Susanna & Paaso, Sari-Anne (2023) A democratic learning process: When young children under 12 years of age in child welfare services express their wishes for participation. *Children & society*, 37 (6), 2030–2046.

Unicef. *Lapsen oikeuksien sopimus - koko teksti*. <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimuksen-koko-teksti/>. Viitattu 3.12.2023.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Pidm46494958593680>. Viitattu 14.12.2023.

Valvira. *Lapsiperheiden palvelut, lastensuojelu ja perheoikeudelliset palvelut*. <https://valvira.fi/sosi-aali-ja-terveydenhuolto/lapsiperheiden-palvelut>. Viitattu 4.12.2023.

Vilkka, Hanna (2023) *Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina*. Helsinki: Art House.

Whittemore, Robin & Knafl, Kathleen (2005) The integrative review: updated methodology. *Journal of Advanced Nursing* 52 (5), 546–553.

*Woodman, Elise & Roche, Steven & McArthur, Morag (2023) Children's participation in child protection—How do practitioners understand children's participation in practice? *Child & family social work*, 28 (1), 125–135.